

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Уставни нацрт Војислава Маринковића
из 1931. године
(мастер рад)

Ментор

Проф. др Небојша Ранђеловић

Кандидат

Сара Митић

Број индекса М 16/18-О

Ниш, 2019.

САДРЖАЈ

УВОД -----	1
I СТАЊЕ У ДРЖАВИ ПРЕ УВОЂЕЊА ШЕСТОЈАНУАРСКЕ ДИКТАТУРЕ-----	4
1. Заједничка држава Јужних Словена – путокази и препреке-----	4
2. Атентат у Скупштин – кулминација криза парламентаризма-----	8
II ШЕСТОЈАНУАРСКА ДИКТАТУРА И УСТАВНО ПИТАЊЕ-----	13
1. Правнополитичка природа диктатуре-----	13
2. Законодавство у „Шестојануарској диктатури“-----	15
3. Отварање уставног питања и уставни предлози-----	17
III УСТАВНИ НАЦРТ ВОЈИСЛАВА МАРИНКОВИЋА-----	21
1. Војислав Маринковић, правник, економиста, дипломата, државник-----	21
2. Нацрт Закона о Народном Представништву-----	23
3. Нацрт Закона о избору народних посланика-----	32
4. Нацрт Закона о Народном Привредном Већу-----	36
IV РЕШАВАЊЕ УСТАВНОГ ПИТАЊА И ОКТРОИСАЊЕ УСТАВА-----	39
ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА-----	43
ЛИТЕРАТУРА-----	46
САЖЕТАК-----	49
БИОГРАФСКИ ПОДАЦИ КАНДИДАТА-----	51

УВОД

Када једна држава, тек настала, створена ратом и крахом великих царстава, империја, сила, окружена суседима незадовољним мировним споразумом, хетерогена по свим чиниоцима свога постојања, настоји да негује парламентаризам прокламован уставом, често се такво настојање претвори у своју супротност. Таква супротност је неминовно узрок кризе, која, као пожар, захвата све поре државе и друштва. Ако се таква државна стихија не прекине у зачетку, доводи до урушавања читавог система и краха, а често и распада државе. Најнесрећније државе крај овакве стихије дочекују ратом (грађанским, верским, међунационалним, континенталним, светским). И површни познаваоци историје могу у овај, или сличан, контекст да ставе Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, односно Краљевину Југославију и препознају њено кретање од стварања до нестанка. Али, ако точак историје вратимо до савременог доба, а потом почнемо постепено да га померамо унатраг, у сличан контекст можемо да ставимо и недавне догађаје (распад СССР-а, распад и грађанско-верски рат у Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији, распад Варшавског пакта). Блиска и релативно блиска прошлост указују на сличне процесе на скоро свим континентима.

Процеси су препознатљиви, а препознатљива су и решења. Тема овог рада нас упућује на средишњицу постојања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, односно Краљевине Југославије. Наведени процеси су захватили нову, заједничку државу Јужних Словена још пре њеног нестанка. Жељена, чини се, више од оних који су вековима били под Хабзбурзима, него од суверених јужнословенских држава Србије и Црне Горе, изгледала је као неминовност и једино могуће праведно решење. Али догађаји у Загребу пред уједињење, лутања у дефинисању идеје будућег устројства државе, нереална очекивања оних који нису имали своју државу, разочарења ослободилаца, и бројни проблеми које су поменути догађаји наговештавали, указивали су да ће нова држава бити крхка творевина, којој треба дуготрајан мир, да би ушла у токове стабилности.

Већ је уставотворна скупштина показала да ће одлике уставом успостављеног парламентаризма, бити кризе тог парламентаризма. Њихова кулминација, да се послужимо злурадним речником западних хроничара, добила је балканске атрибуте. Жестоке сукобе у парламенту, државе углавном решавају прекидом седнице, сазивањем шефова

парламентарних група, пацификовањем проблема. Ако таквим поступцима не дође до жељеног решења, влада даје оставку, парламент се распушта, расписују се нови избори и ток ствари се одвија према пракси парламентарне традиције. У Народној Скупштини Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца нетрпељивост и сукоб, претежно српских, радикала и посланика и лидера Хрватске сељачке странке окончао се револверским пуцњима. Радикалски посланик Пуниша Рачић испалио је, на самом скупштинском заседању, хице на прваке Хрватске сељачке странке и тим убиством ставио тачку на парламентарни живот Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Овакав крај сукоба у парламенту није могао за исход да има разрешење кризе у складу са правилима парламентарне традиције.

Екстремни заплети углавном изискују екстремна решења. Владар је за излаз из кризе изабрао диктатуру. Иако је поступак владара 6. јануара 1929. године објашњен еуфемизмима да је дошао тренутак када „између владара и народа не треба да буде посредника“, шестојануарски режим је имао много ненародних одлика током свог, нешто више од двоипогодишњег трајања. На другој страни неспорно је да је диктатура показала далеко више ефикасности у решавању нагомиланих државно-правних, али и многих других питања, за која парламентарна демократија није могла да нађе ефикасно решење. Као пример ваља навести изједначавање закона и правних система. Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца је у својим границама имала шест правних подручја, са различитим законодавним наслеђем. Овај проблем је десет година чекао на решење. Решен је у диктатури. Законодавство у диктатури (иако није прошло парламентарну процедуру), показало се као ефикасно и адекватно за прилике у држави. Диктатура се показала као ефикаснија и у санирању последица међупартијских свађа и елементата међуплеменске (како су тада називани односи међу етничким заједницама) нетрпељивости. Резултат диктатуре је и ново име државе – Краљевина Југославија, као и административно уређење државе са бановинама, као административним јединицама.

Овакво стање, међутим, нарочито у крајевима државе који су имали демократску традицију, није било одрживо на дужи период. Што сопственом иницијативом, што утицајем иностраних, тада пријатељских, сила, краљ Александар је одлучио да државне механизме врати у уставне оквире. Тада се отворило и питање какав устав и какво устројство државе. Догађаји који су уследили указују да се трагало за средњим решењем,

које би се нашло између парламентаризма, прокламованог „Видовданским уставом“ и апсолутизма, коме устав не би ни био потребан. О повратку на пуни парламентаризам, сходно каснијим поступцима, краљ са својом околином није размишљао. Али се на путу ка повратку уставности долазило до разних идеја и предлагана су различита решења.

Посебно занимљиво решење понудио је министар Војислав Маринковић. У свом нацрту уставних закона он је предложио тродомни систем, који није био распрострањен, нити превише познат на европским просторима. Његова идеја је била устројство Краљевине Југославије као уставне монархије, са елементима корпоративне државе. Та, до сада мало истражена идеја, предмет је овог рада.

I СТАЊЕ У ДРЖАВИ ПРЕ УВОЂЕЊА ШЕСТОЈАНУАРСКЕ ДИКТАТУРЕ

1. Заједничка држава Јужних Словена – путокази и препреке

Новостворена држава, Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, како наводи Васа Казимировић, била је „држава на миздраке¹ дочекана“.² Жељена и нежљена, за присталице „вековна тежња“, за противнике „версајска творевина“. На „миздраке“ је дочекана и споља и изнутра. Спољни чиниоци су заузели непријатељски гард према новој краљевини још на Версајској конференцији. Уједињену државу Јужних Словена нису благонаклоно гледали најпре суседи, како непријатељи, тако и савезници. Нова држава, настала на рушевинама Аустро-Угарске, заузимала је огромне просторе двојне монархије. Аустрија је била сведена на свој чисто немачки део, без излаза на море (то је и данашња територија Републике Аустрије). Мађарска (такође без излаза на море) изгубила је скоро две трећине свога ранијег државног пространства, које је подељено између Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и Краљевине Румуније. Ове државе су, уз то биле оптерећене ратним репарацијама. Бугарска, такође поражена у рату (оптерећена ратним репарацијама), изгубила је територије око Цариброта (данашњи Димитровград), Босилеграда и Струмице. Румунија, иако савезница у рату, била је незадовољна поделом Баната. Нарочито незадовољна је била Краљевина Италија. Победница у рату, била је ускраћена за већи део далматинске обале, који јој је обећан Лондонским уговором 1915. године. Албанија, чедо аустроугарске политике, створена 1912. године, није имала отворене територијалне претензије према Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, али албански живаљ на Косову, Метохији, деловима Црне Горе и Јужне Србије (како је тада називана данашња Северна Македонија) није осећао нову државу Јужних Словена као своју. Једино Краљевина Грчка није имала нерешених проблема са новом државом.

---

¹ Миздрак (тур) - копље

² В. Казимировић, *Србија и Југославија 1914-1945*, Крагујевац, 1995, 325

На унутрашњем плану новонастала краљевина се суочила са многим, добрим делом, неочекиваним проблемима.³ Занос уједињења, стваран кроз читав XIX век, нарочито у хабсбуршким крајевима у којима је живео јужнословески живаљ, па све до краја Првог светског рата, брзо је почео да јењава. Догађаји у Загребу и још неким деловима Хрватске, јасно су указивали да не сматрају баш сви српску војску ослободилачком.⁴

Политичке проблеме пратили су и економски. Етнички хетерогену државу, одликовала је и економска неуједначеност југа и севера, али и унутар самих, наизглед хомогених економских целина.

Присаједињени крајеви чинили су више од две трећине нове државе. Тачан број становника и социјална структура нису могли бити прецизно утврђени. Разлози за то су бројни. Најпре, редован попис, није могао да буде обављен, због почетка ратних дејстава. Из рата је Србија изашла демографски десеткована, изгубила скоро трећину укупног становништва (28%) и скоро половину укупног мушког становништва. У апсолутним бројевима укупне жртве Србије износе 1.247.435. Укупне жртве великих сила, нпр. Француске (1.400.000) или Аустроугарске (1.542.000), говоре да су српске жртве бројчано биле приближне њима. У односу на укупно становништво, процентуално, српске жртве надмашују жртве свих држава учесница рата. Србија је била доведена на границу биолошког истребљења.⁵ У заједничкој држави је по резултатима пописа од 31. јануара 1921. године живело 11.984.991 становника. По територијалној распоређености: Србија 4.133.478, Црна Гора 199.227, Босна и Херцеговина 1.890.440, Далмација 620.432, Хрватска, Славонија, Међумурје, острво Крк са општином Кастав 2.739.888, Словенија са Прекомурјем 1.054.919, Банат, Бачка и Барања 1.346.527.⁶ Економски потенцијали нове државе били су хетерогени. Србија, демографски десеткована, била је економски скоро уништена. Као илустрација могу послужити следећи подаци: Однето је 24.600 тона бакра,

---

³ Занимљиво је да су злуради противници стварања овакве државе подругљиво говорили о слабом перспективама државе, која ни назив није могла да добије сличан озбиљним државама, већ и у називу државе има запету (Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца).

⁴ Опширније: Ј. Horvat, *Politička povijest Hrvatske*, Zagreb, 1989.

⁵ Видети опширније: Д. Марковић, Н. Ранђеловић, *Государство, парламентаризм и потери Србији в Первой мировой войне* напечатан в сборнике "Инвалиды Первой мировой войны: исторические и нравственные уроки", Москва, 2013.

⁶ Дефинитивни резултати пописа становништва Краљевине СХС, 31. 1. 1921.

2.970 тона олова, 150.000 тона пирита, 500.000 тона лигнита, 220.000 тона каменог и мрког угља, 750.000 тона терцијарног мрког угља. Затим, 1.610 тона злата и 3.100 тона сребра.⁷ За време рата, конфискацијом и одвођењем у непријатељске земље, сточни фонд је уништен за 70%, пољопривредна производња смањена за 70%, а пољопривредни инвентар (објекти, справе, машине, возила) оштећен је за 44% од своје вредности.⁸

На другој страни, у пречанским крајевима клица раздора постаће и питање валуте. У новој држави у употреби је било пет валута: српски динар, немачка марка, бугарски лев, црногорски перпер и највише аустријска круна. Курс наведених валута је требало стабилизovati, али је то носило огромне ризике да се поједини крајеви државе у том процесу могу сматрати оштећеним, па и опљачканим. Држава је настојала да спречи улазак безвредног новца („папира“), па је у јануару 1919. године на новац у оптицају стављан жиг („жигосање новца“). Жиг се лако фалсификовао, па је новац и даље стизао из Аустрије и Мађарске. Од септембра 1919. године на новчанице је стављана маркица („маркирање“) при чему је у корист државе узимано чак 20% износа као мера дефлације (одузета је готово милијарда круна). Тај износ влада није повукла из оптицаја, већ га је поново ставила у промет покривајући мањак у државном буџету, чиме је опет сама иницирала инфлацију круне. Држава је у Бечу купила банкноте у вредности од 300 милиона круна под изговором замене истрошених новчаница. Старе, међутим, нису повучене што је опет повећало инфлацију круне. На тај начин је влада ослабила финансијске потенцијале пречанских крајева који су, и поред ратног пораза, били у економски далеко повољнијем положају од Србије. Крајем 1918. године однос српског динара и круне био је 1:2, а према неким подацима понекад чак 1:1. Увођење новог динара извршено је тек почетком 1920. године и тада је влада утврдила службени курс динара и круне чак 1:4.⁹

Са таквим економским стањем ушло се у уставно конституисање нове државе. Уставотворној скупштини претходио је тзв. државни провизоријум, односно државни апарат, који је имао својства парламентарне државе, али сам парламент није конституисан

---

⁷ С. Ђуровић, *Индустрија Србије на почетку привредног живота Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*, Историја XX века, но. 10, Београд, 1969, стр. 220–221.

⁸ N. Vučo, *Poljoprivreda Jugoslavije 1918–1941*, Beograd, 1958, str. 6-7.

⁹ Ж. Бартуловић, Н. Ранђеловић, *Основи уставне историје југословенских народа*, Ниш, 2012, 187.

на основу избора, већ путем делегирања посланика из разних тела Србије, Црне Горе и присаједињених крајева. Тај период до сазивања конституанте, обележило је управљање уредбама.¹⁰ Уставотворна скупштина, након обављених избора, састала се 12. децембра 1920. године у Београду. Иако се претендовало на јединство конституанте, неминовно је дошло до формирања опозиције, у којој су предњачили комунисти и републиканци. Опозиција се противила наметања Пословника о раду уставотворне скупштине и тражила је његову измену. Председништво Скупштине и влада дали су предлог да се о промени Пословника одлучи након конституисања скупштине и за то су придобили мање странке.¹¹ Изгласан је небитно измењен Пословник. Посланици Хрватске републиканске сељачке странке нису ушли у скупштину сматрајући да заклетва владару прејудицира облик владавине тј. монархију. Комунисти, социјалисти и републиканци положили су заклетву уз оgradu да то чине само да би могли да учествују у раду, али да остају при републиканском опредељењу.¹² У Уставни одбор ушла су 42 посланика странака сразмерно броју добијених мандата. Задатак одбора био је претрес уставних нацрта. Осим владе, уставне нацрте поднели су Народни, Југославенски, Земљораднички, Социјалистички и Републикански клуб, Југословенска муслиманска организација, др Јосип Смодлака и др Анте Трумбић. Заступници Хрватске републиканске сељачке странке су у Загребу априла 1921. године симболично донели Устав неутралне сељачке републике Хрватске. Комунистички клуб није поднео нацрт, јер је сматрао да грађански политичари не би прихватили начела совјетског устава који би они предложили.¹³

Уставотворна скупштина је тесном већином изгласала владин предлог устава, 28. јуна 1921. године, такозвани „Видовдански устав“. Овај устав је прокламовао унитаризам, али и парламентаризам. Оно што је, међутим, означило економске и политичке прилике пред уједињење и непосредно након самог уједињења у заједничку државу, наговестило је не само кризе парламентаризма, већ и дубоке друштвене и државне кризе уопште. Овакво стање оптерћивала је и стална претња отварања националног, посебно хрватског питања.

---

¹⁰ Занимљив је случај једног, правно недефинисаног акта министра унутрашњих послова Милорада Драшковића, такозвана „Обзнана“, од 29. децембра 1920. године. Овај акт није званично објављен. Једноставно је излепљен широм државе, али иако није имао правну снагу уредбе, на основу њега су почела хапшења комуниста и других антидржавних елемената.

¹¹ Ж. Бартуловић, Н. Ранђеловић, *Основи уставне историје југословенских народа*, Ниш, 2012 стр. 188.

¹² *Ibid*

¹³ *Ibid*

Хрватска републиканска сељачка странка имала је велику подршку међу хрватским живљем. Њени лидери Стјепан и Павле Радић, прокламовали су отворени републиканизам (одатле и њихово понашање приликом сазивања конституанте). Иако је ова странка имала народњачке атрибуте, њен програм је био прожет и социјалистичким идејама.¹⁴ Након тзв. измирења са двором, прихватања монархизма као државног уређења и пристанка да уђе у владу, ова странка је променила име (из имена је избачен префикс „републиканска“ и задржан је назив Хрватска сељачка странка). Но њено хрватско одређење и стално потенцирање решавања такозваног „хрватског питања“, носили су у себи клицу нових сукоба.

2. Атентат у Скупштини – кулминација криза парламентаризма

Стална превирања су пратила политички живот и водила ка све већем заоштравању односа на политичкој сцени. Тензије које су владале унутар државе дошле су до врхунца на седници Народне скупштине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 20. јуна 1928. године. Пуниша Рачић, радикал из Црне Горе, након жучне расправе у скупштинској сали, извадио је пиштољ и пуцао у пет посланика Хрватске сељачке странке. Двојица посланика Хрватске сељачке странке су преминла на лицу места, док је Стјепан Радић први човек странке умро од последица рањавања нешто више од месец дана након овог догађаја.

Из казаивања савременика, писања штампе и на основу доступне литературе, може се закључити да је Стјепан Радић добијао претње и пре кулминације догађаја у Скупштини. И поред претњи он је одлучио да присуствује седници Скупштине са својим коалиционим партнерима из Самосталне демократске странке, коју је предводио Светозар Прибићевић и која је окупљала углавном Србе „пречане“.¹⁵ Према Стенографским белешкама и реконструкцији догађаја објављеној у штампи, сам инцидент је имао следећи ток:

---

¹⁴ Занимљиво је да је сам Стјепан Радић, док је био у дубокој опозицији према влади и двору, прокламујући своје идеје и агитујући за њих ванпарламентарном борбом међу хрватским живљем, тражио подршку и у Совјетском савезу, тада јединој комунистичкој земљи у свету.

¹⁵ Опширније: С. Прибићевић, Диктатура краља Александра, Београд, 1995.

Све је почело када је, испред СДС коалиције, Светозар Прибићевић довикнуо министру грађевина Пери Марковићу: „Немојте непрестано суфлирати, ви сте опструирали против рођене земље на Крфу“.

„Није истина“, одговорио је министар.

Прибићевић: „Док сте били у опозицији стално сте говорили о записнику“.

Министар: „Говорио сам, онда, када сам имао право“.

(Долази до кошкања међу супростављеним посланицима). Јавља се Маштровић, посланик СДК који протестује што у записник нису ушле речи Пунише Рачића: „Овде ће падати главе! Док не убијемо Стјепана Радића неће бити мира“.

Посланик Тома Поповић се затим осврће на оно што је Стјепан Радић рекао на претходном заседању: „Господин Сјепан Радић јуче је на седници Народне скупштине правио примедбу на пословник и тражио прозивку јер на овој страни није било посланика да врше своју дужност. Ја сам дошао овде да вршим дужност народног посланика, а нисам дошао да гледам циркус у Народној скупштини. Говори господина Радића толико су бљутави, да се са индигнацијом преко њих прелази. Господин Стјепан Радић нема права да позива ни једног посланика да слуша његове бљутаве говоре. Свачије паметне и разложне говоре цела Народна скупштина са највећом пажњом слуша, али луде говоре Стјепана Радића, који пристају само једном кочијашу, са кочијашким вицеима, не мора Скупштина да слуша.“

Др Иван Пернар му одговара: „Безобразнице један!“

Стипе Матијевић: „Ово је разбојничка шпиља.“

Председник др Нинко Перић: „Опомињем г. Тому Поповића да употребљава пристојније речи.“

Тома Поповић: „Шта хоћете? Ја се вас не плашим! Ја ћу да вам кажем то исто што сам и јуче казао. Ја ћу то да поновим. Ја ћу да кажем оно што мислим.“

Др. Иван Пернар: „Ти мислиш да си на Косову, а не у Народној скупштини.“

Тома Поповић: „Ако ваш вођа, ако Стјепан Радић, који брука хрватски народ и даље продужи са вређањем, ја вам јамчим да ће његова глава пасти овде.“

Др. Иван Пернар: „То се не сме догађати у Скупштини. То је безобразлук.“

Тома Поповић: „Ја вам господо, то кажем, и ја од тога не бежим. Ја вам то јамчим. Зато неће бити кривац Србија, неће бити криви Срби, него ћете бити криви ви, који сте дресирани. Срамота је што сте такви какви сте дошли у Народну скупштину. Ми ћемо вас научити памети.“

Др. Иван Пернар: „Ми смо дошли у разбојничку шпиљу, ми нисмо у Парламенту.“

Тома Поповић: „Господин Стјепан Радић је већину назвао стоком, а ја вам кажем да је он са својим дресираним и невоспитаним посланицима стока.“

(Због огромне вике седница је прекинута на краће време). Након наставка који је уследио у истом тону Пуниша Рачић узима реч: „Господо, ја нисам никада у свом јавном раду изгубио из вида ни једног момента, да чувам интересе српског народа, интересе своје отаџбине. Изјављујем пред вама свима да никад српски интереси – кад не пуцају пушке и топови – нису били доведени у опасност него сада. И господо, као Србин и као народни посланик, када видим опасност према својој нацији и отаџбини, отворено кажем да ћу употребити и друго оружје које треба да заштити интересе српства.“

Светозар Прибићевић: „Хоћете да се и у Лондону чује да се овде прети оружјем?“

Др. Иван Пернар: „Нека Европа чује куд су Хрвати и пречани дошли. Нека то Европа чује!“

Пуниша Рачић: „Има неколико година откако је требало да се наша држава консолидује, када је требало да наш народ искористи што је стекао у рату својим јунаштвом и верношћу према савезницима, дотле је један део нашега народа употребљавао

што је најгоре, клевете да омета сређивање и издаје интерес нашег народа, и ове наше државе.“

Др. Иван Пернар: „Опљачкали сте бегове!“

Пуниша Рачић силази са говорнице и окреће ка председавајућем: „Тражим господине председниче да га казните, или ћу ја њега да казним.“

Председник Перић реагује прекидањем седнице док је скупштинска сала испуњена грајом. У том тренутку Пуниша Рачић повика из свег гласа: „Ако ме ви не заштитите, сам ћу се заштитити“, и руком се маши за џеп у коме му је стајао револвер.

Пуниша Рачић: „Ко год буде покушао да се стави између мене и Пернара, убићу га!“¹⁶

Рачић тада потезе оружје. Министар Вујовић, који се налазио иза Рачића, зграбио га је за руку. У то прскаче и Обрадовић, али је Рачић захваљујући својој снази одгурнуо обојицу. Страховит пуцањ из парабелума се разлегао двораном тачно у 11:25 часова. Први метак погодио је др Пернара одмах повише срца, обарајући га на клупу. Посланици Гранђа и Басаричек скочише ка Радићу, на кога је Рачић управо кренуо. Рачић се брзо окрену и поново запуца. Погођен у слабине Басаричек пада на стенографски сто. Трећи метак погађа Гранђа у руку, а Рачић затим цев окрену ка Стјепану Радићу, притиска обарач и погађа га у трбух. У том тренутку, прскаче Павле Радић. „Тебе сам тражио“, виче Рачић и устрели га одмах испод срца.¹⁷

Према реконструкцији догађаја, који је дат у ондашњој штампи, Рачић је након пуцњаве, мирним кораком кренуо ка излазу.¹⁸ Стјепан Радић, иако рањен, кренуо је према ходнику, а у помоћ су му прискочили тек када је пао на под. Пребачен је у болницу где је оперисан, али је ипак преминуо 8. Августа, након изласка из болнице. Рана коју је задобио

---

¹⁶ Стенографске белешке заседања Народне скупштине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, 20. јун 1928. године.

¹⁷ J. Horvat, *Politička povijest Hrvatske*, Zagreb, 1989. 343.

¹⁸ Део реконструкције према J. Хорвату, на основу новинских извештаја, 344.

није била смртоносна, али због Радићевог лошег здравља (имао је дијабетесом и срчане проблеме), последице рањавања су биле фаталне.¹⁹

Након ових догађаја, повратак у Скупштину и повратак парламентаризму били су немогући. Сам краљ је, у настојању да се стање смири и успостави какав – такав ред у држави, консултовао представнике и власти и опозиције. Нарочиту пажњу је обратио на представнике Хрватске сељачке странке и Самосталне демократске странке. Историјска заблуда је да су српски политичари подржали пут ка диктатури, а да су хрватски били против. Напротив. О томе сведоче речи Стјепана Радића, који је након краљеве посете њему у болници, предложио састав неутралне владе „на челу са неким војним лицем“. Сличан став је имао и Влатко Мачек, који је након Радићеве смрти преузео вођство Хрватске сељачке странке.²⁰

---

¹⁹ Занимљива је судбина Пунише Рачића након атентата. По изласку из зграде након пуцњаве, Рачић је кренуо у *Министарство унутрашњих послова*, код министра Антона Корошца. Намера му је била да му се, као посланик, преда. Али, Корошец није желео да га прими већ даје налог да га приведу двојица жандарма и доведу га у Управу града Београда. Рачић је касније осуђен и послат на 20 година робије. Казну је служио у Забели где је уживао "мало" повољнији положај од других осуђеника – било му је дозвољено да током дана шета по Пожаревцу. Пуштен је после 13 година, 27. марта 1941. године. Не зна се тачно шта се десило са њим након окупације, коју је провео у Београду. Октобра 1944. године, након ослобођења Београда, Рачић је био виђен на улицама града. Међутим, брзо му се изгубио сваки траг. Постоје две верзије о његовој судбини. Према првој, пао је као жртва освете због атентата у Скупштини 1928. године, а према другој стрељали су га партизани из 21. српске дивизије под командом Милоја Милојевића. (На основу доступних података дато према И. Радојчићу, портал 011 Инфо).

²⁰ J. Horvat, *Politička povijest Hrvatske*, Zagreb, 1989, 362.

II ШЕСТОЈАНУАРСКА ДИКТАТУРА И УСТАВНО ПИТАЊЕ

1. Правнополитичка природа диктатуре

Логичан след политичких догађаја довео је до краљеве одлуке да уведе диктатуру и његовог прогласа од 6. јануара 1929. године. Уз подршку, посебно британске и француске дипломатије и тврдњу да сарадња са парламентом више није могућа, краљ се одлучио на увођење диктатуре. Претходно је обезбедио подршку војске, православне цркве и експонената крупног капитала. Сходно својој одлуци, краљ је 6. јануара 1929. донео службени проглас у коме каже: „Наступио је час када између краља и народа не може и не сме бити више посредника“. Парламентарни рад, стајало је даље у прогласу, услед политичких страсти постао је сметња за државу. У сврху очувања народног јединства и државне целине краљ је укинуо Видовдански устав и распустио Народну скупштину истичући да „сви земаљски закони остају у важности, док се према потребама мојим указом не укину“.²¹ То је био почетак „Шестојануарске диктатуре“, која је трајала све до октоисања „Септембарског устава“, 3. септембра 1931. године.

Сама реч диктатура има латинско порекло (*dictata* – лекције, задаци, *dictator* – онај који диктира, али и нослац највишег чина, овлашћења, *dictatura* – режим под диктатором). У политичком смислу овог појма „израз диктатура, сем посебног историјског значења које је имао у првим фазама развитка римске државе из које и потиче у савременом политичком речнику означава: 1) општи назив за аутократски политички режим, супротност демократији, 2) у социолошком, односно класно-политичком смислу је синоним за државу, односно неограничену власт једне класе... 3) у правно-организационом или техничком смислу означава да у једној држави нема формалне демократије, тј. да нема могућности контроле и смењивања оних који врше власт од стране народа, односно ту власт врше без ограничења, 4) неограничена власт једног лица (лично диктатора)“.²²

Према одредници Правне енциклопедије, диктатура је „режим у коме апсолутна власт припада једној личности, али која је ту власт узурпирала, тј. до које је дошла

²¹ Ж.Бартуловић, Н. Ранђеловић, *Основи уставне историје југословенских народа*, Ниш, 2012,190.

²² Политичка енциклопедија, Београд, 1975, 156.

противзаконито и врши је без ваљаног правног основа. Обично се оваква власт успоставља државним ударом или побуном, најчешће уз ослањање на војску или полицију. Овакве диктатуре су по правилу назадне појаве и најчешће настају у случајевима кад је власт буржоазије угрожена напредним политичким покретима који искоришћавају демократски и парламентарни режим да се приближе остварењу својих циљева. Типичне земље овакве диктатуре јесу земље Латинске Америке. Међутим, овакве су диктатуре данас обично краткотрајне и без већег успеха. Током XIX века оне су биле много трајније. Насупрот назадним, постоје и напредне диктатуре, које су израз снаге напредних друштвених класа и слојева. Оне су обично краткотрајне по томе што прелазе у један или други облик законите демократије. Таква је на пример била привремена диктатура у Египту, након свргавања монархије 1952. године.²³

Ако се овим дефиницијама и објашњењима одузме доза идеолошког призвука (књиге су штампане осамдесетих и седамдесетих година прошлог века у социјалистичкој Југославији), може се сагледати клише који одрђује одлике диктатуре. Основне одлике диктатуре би према томе биле: ауторитарност режима, постојање појединца који се налази на врху хијерархије власти, неуставан или незаконит долазак на власт, уз помоћ, односно ослањање на силу (војску или полицију, или и војску и полицију). Друштвени токови и специфичност сваког друштва и државе одређују и начин увођења и начин спровођења диктатуре. Апсолутно идентичних диктатура нема, али је модел исти, или сличан, као и начин спровођења. Диктатуре се окончавају на различите начине: еволутивним путем, наслим путем, или комбинацијом једног и другог.

Диктатура краља Александра Карађорђевића може се препознати у сору свим наведеним оквирима настанка и спровођења оваквог режима, са специфичностима које носе место и околности. Краљ Александар јесте имао ослонац на апарт силе у држави: војску и полицију, али диктатуру није увео голим насиљем. Напротив. Диктатура је уведена након неподношљиве политичке кризе и насиља у Скупштини. На насиље се одговорило ауторитарним режимом. Диктатура је укинула демократију и парламентаризам, али је довела до смиревања политичке ситуације у земљи и стварања ефикаснијег система решавања нагомиланих политичких и државно-правних проблема. Као и свака диктатура,

---

²³ Правна енциклопедија, Београд, 1985, 246.

али као и сваки други, па и демократски, режим, и ова диктатура је имала своје парадоксе и наличја. До владавине права дошло се ванправним путем. Закони који су се показали ефикасним, донети су мимо уобичајене скупштинске процедуре, одно октроисани су и проглашени. Уместо организованог нејединства у држави, силом принуде је наметнуто јединство. Овако сагледана диктатура може изгледати као далеко бољи режим, од неефикасне демократије која му је претходила. Наличја диктатуре, међутим, говоре и о њеној тамној страни: о прогону неистомишљеника, о кршењу права, о ограниченом трајању и осећању потребе враћања у уставне оквире од стране самих вршилаца власти.

2. Законодавство у „Шестојануарској диктатури“

Са свим лицима и наличјима, „Шестојануарска диктатура“, је била режим доношења закона и ефикасног устројавања хетерогенх правних система у Краљевини. Промена имена државе у „Краљевина Југославија“ имала је првенствено политичке атрибуте, који указују на национално јединство државе, недељивост троименог народа (три племена, српско, хрватско и словеначко, једног истог југословенског народа) и недељивост државе као целине. Оно што је краљу препоручио Радић, остварено је самим чином формирања владе у диктатури. Председништво владе је поверено генералу Петру Живковићу²⁴, а владар је настојао да владу чине министри чије чије доминантно обележје није ранија партијска припадност и који су били чврсто југословенски оријентисани.

Сажету, али целовиту слику законодавства у диктатури дали су аутори студије о уставној историји југословенских народа, професори Бартуловић и Ранђеловић: „Истог дана, када је проглашена диктатура или непосредно после проглашења донето је неколико унапред припремљених закона (што сведочи о томе да је увођење личног режима унапред добро припремљено). Најважнији закони које је краљ донео били су: Закон о краљевској власти и врховној државној управи од 6. јануара, Закон о заштити јавне безбедности и поретка у држави (Закон о заштити државе) од 6. јануара, Закон о државном суду за заштиту државе од 8. јануара, Закон о изменама Закона о општинама и обласним самоуправама од 11. јануара, Закон о називу и подели Краљевине на управна подручја од

---

²⁴ Избор генерала Живковића био је логичан потез краља Алесандра. Иако завереник од 1903, Живковић се одвојио од Аписа и његове клике, познате као „Црна рука“ и постао човек од поверења двора (у јавности позат као лидер дворске котерије назване „Бела рука“).

3. октобра и Закон о банској управи. Закон о краљевској власти и врховној државној управи укинуо је троеобе власти. По овом закону краљ је „носилац све власти“. Он доноси законе указима, именује себи одговорну владу, поставља чиновнике и судије, врховни је заповедник војске, проглашава рат и мир, даје амнестију и помиловања. Законом о заштити јавне безбедности и поретка у држави (Закон о заштити државе) по садржини је био поштрени закон из 1921.године. Њиме су забрањена и распуштена сва удружења и политичке странке које су против поретка и које носе „обележје верско или племенско“, а кажњиво је било чак и стварање јавног мњења супротног режиму. Законом о државном суду за заштиту државе установљен је посебан суд при Касационом суду. Овај суд је судио превасходно противницима режима, нарочито комунистима. На смрт је осуђено или убијено више од 300, а на затворске казне око 1.500 лица. Символ борбе против комуниста и суђења по овом закону био је београдски затвор Главњача. Законом о изменама Закона о општинама и обласним самоуправама разрешени су дужности изабрани општински, котарски и обласни органи, а декретом великих жупана именоване су нове управе од приврженика режима. По Закону о називу и подели Краљевине на управна подручја држава је добила назив Краљевина Југославија и подељена је на 9 бановина, уместо 33 области. Назив „обележава пуно државно и народно јединство“, односно интегрални југословенски унитаризам. У функцији такве идеје била је и нова управна подела на бановине, чије су границе одређене према географским, а не националним и историјским критеријумима. Изузетак је била Словенија у оквирима Дравске бановине. По овом закону установљене су: Дравска бановина – обухватала је углавном Словенију (седиште у Љубљани); Савска - северозападна Хрватска и Приморје (седиште у Загребу); Врбаска - западна Босна (седиште у Бања Луци); Приморска - северна и средња Далмација и југозапад Босне и Херцеговине (седиште у Сплиту); Дринска - средња и источна Босна и Херцеговина и западна Србија (седиште у Сарајеву); Зетска – Црна Гора, део Херцеговине, јужне Далмације и део јужне Србије (седиште на Цетињу); Дунавска - Банат, Бачка и Барања, Срем и северна Србија (седиште у Новом Саду); Моравска – већи део Србије (седиште у Нишу) и Вардарска – Македонија и део јужне Србије (седиште у Скопљу). Град Београд са Земуном и Панчевом био је посебно управно подручје. Закон о банској управи дефинисао је бановину као управну и самоуправну јединицу са малим самоуправним је овлашћењима. На челу баоновине је бан кога именује краљ на предлог

председника владе. Бан представља државну власт и одговоран је краљу и влади. Краљ именује и више чиновнике у бановини, а остале чиновнике бан. Бановинска управа и њени одсеци одговорни су министарствима. Бановинско веће требало је да буде представништво самоуправе. Она, међутим, није имала своје посебне ресоре.“²⁵

Овај дуги цитат представља кроки одгора на питања о ефикасности државног уређења. Шест правних подручја, са својим различитостима, представљала су камен спотицања у функционисању правосуђа и државне управе, што је отежавало и економске токове у држави. Ваља поменути и Закон о државном тужиоштву, који није сврстан у сет закона донетих непосредно након увеђења диктатуре. Овим законом је коначно раздвојена тужилачка од судске функције, па је правосудни систем учинило ефикаснијим.

Са оваквим сетом октроисаних закона (који су очигледно добро припремани пре увођења диктатуре), створена је основа за припремање повратка државе у уставно стање.

3. Отварање уставног питања и уставни предлози

Увођење диктатуре, само по себи, указује на ауторитарни режим, који користи пречице безуставног стања за организовање државе по мерилима носиоца највише власти. Помен диктатуре повлачи за собом слику ненародног режима, чије су одлике одсуство сваког учешћа маса у креирању власти, политички терор и самовоља. Али када се дубље сагледају разлози за увођење појединих диктатура, и њихови резултати, може се закључити да су, напред наведене, одлике диктатуре по много чему историјски клишеи. По много чему се може закључити да у јавности (неки би чак рекли и у народу), којој је било доста партизанства у скупштини, партијских свађа и распривања етничке и верске нетрпељивости, диктатура није изазвала отпор и одбојност. Напротив. По многим показатељима може се закључити да је јавност (уз изузетке) диктатуру углавном примила као излаз из немогуће политичке ситуације.

По казивању Димитрија Љотића, тада министра у влади Петра Живковића, „народ је одиста примио с одушевљењем овај краљев гест. Он је дошао тако изненада и у тако тмурно време да је изгледао као удар ветра који разгони суморне облаке једним јединим налетом, те се иза њих указује ведро и сунчано небо... Данас политичари партизански

---

²⁵ Ж.Бартуловић Ранђеловић Небојша, *Основи уставне историје југословенских народа*, Ниш, 2012,192.

говоре о насиљу у диктатури шестојануарској. А истина је ово што сам испричао. Да је неким случајем краљ ставио питање да му народ тајним гласањем одобри овај акт, гласало би најслобдније преко деведесет одсто.²⁶ Али исти аутор, и сам савременик и учесник догађаја, говори о појави патризанства и „промицања“ парцијалних и личних интереса од стране појединих министара у самој влади.²⁷

Диктатура, као вануставно стање, није склонила у страну уставно питање. Када се у наслову каже „отварање уставног питања“, може се стећи утисак да је један дужи период постојало опредељење за вануставно стање, а да је одлука донета једног тренутка и да се онда приступило изради устава, односно да се почело радити на повратку функционисања државног апарата у уставне оквире. Сам ток спровођења диктатуре говори да је од дана увођења почео рад на новом устројству државе, које ће бити преточено у устав. И сет закона, који су донети на самом почетку диктатуре садржао је уставну материју.

За стварање новог устава постојала је идеолошка основа. То је било инегрално југословенство.²⁸ На таквој идеолошкој основи заснована је забрана окупљања и организовања на племенском нивоу, забрана употребе и истицања племенских застава.²⁹ На другој страни је подстицано формирање организација које би на широкој основи промовисале југословенство (нпр. Соколи Југославије).³⁰ Сама промена назива државе је била заснована на поменутих идеолошким основама (од Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца у Краљевина Југославија).³¹

На тим основама донет је кључни закон диктатуре: Закон о називу и подели Краљевина на управна подручја од 3. октобра 1929. године.³² Овим законом је поред промене назива државе уведена нова административна подела. Уместо расцепканости на 33 подручја, формирано је девет Бановина, претежно пратећи географски, а не етнички и верски принцип. Тиме је начињен покушај задовољавања захтева неких федералиста, још

---

²⁶ Д. Љотић, *Сабрана дела, књига 11*, Београд 2001, 55.

²⁷ *Ibid* 63

²⁸ М. Павловић *Српска историја права*, Крагујевац, 2005, 704.

²⁹ *Ibid*

³⁰ *Ibid*

³¹ У разговору са својим блиским пријатељем, вајаром Иваном Мештровићем, неколико месеци након увеђења диктатуре, краљ је отворио питање промене имена државе, На Мештровићеву опаску да је он још на Крфу предлагао назив Југославија, али да то Никола Пашић није дао, краљ је одговорио да сада нема Пашића.

³² М. Павловић, *Српска историја права*, Крагујевац, 2005, 705.

из времена доношења „Видовданског устава“. То је био начин и да се одговори на подстицаје и подршку тада пријатељских сила, нарочито Велике Британије.³³ Овакав приступ је нарочито криткован од стране комуниста, али и екстремних националиста. Но, њихове критике, са атрибутима екстрема (комунисти су позивали на оружани устанак), нису биле основане. Добар део закона се ослањао на нацрт устава хрватског политичара Јосипа Смодлаке, који се и сам залагао за неговање југословенства.³⁴ Одговор заговорницима поделе државе по етничким (негде и верским) шавовима, дао је краљ Александар, који је у једној прилици изјавио: „Кад сам већ био, силом околности, присиљен да укинем Видовдански устав, онда ми је била пружена прилика да реорганизујем државу и бановине, и променим назив државе на југословенској основи. Жеља ми је била да онемогућим покрајинске шовинизме, да се развијају као раније и чине огромну штету народном и државном јединству.“³⁵

Уставно питање, које је провејавало кроз цело трајање диктатуре, имало је много заговорника повратка на режим парламентарне демократије. То су били стари партијски лидери (демократе, део радикала, поједини политички елементи у међу хрватским и пречанским политичарима), али је било и нових идеја, које су се кретале од ограниченог парламентаризма до сасвим нових визија организовања државе на корпоративном принципу. Занимљив је уставни предлог Димитрија Љотића, тадашњег министра правде, који се залагао за укидање партијског организовања и потпуни корпоративизам. Тај пројект је предвиђао „органску, уставну и наследну монархију, недемократску и непарламентарну, засновану на активизацији живих народних снага, организованих у економска, сталешка, културна и добročина друштва, са политичком одговорношћу владе само пред краљем, а приватном и пред краљем и пред сабором, са децентрализованом самоуправом“.³⁶ Приликом аудијенције код краља 31. маја 1931. године, Љотић је појаснио своју визију новог устава: „Ја сам, Величанство за чиста сталешки парламент. Али увиђам да не бих сад одмах могао с њим продрети. Отуда бих прибегао једном другом

---

³³ У очи самог увођења диктатуре, краљ је имао подршку за промену устава од стране пријатељских сила, нарочито од стране британске дипломатије. Сугерисана му је нова административна подла на веће административне јединице са јаком локалном самоуправом. Британски дипломата и публици Ситн-Вотсон је пред само увођење диктатуре, децембра 1928, поручио краљу Алесандру да ће имати „сто одсто“ британску подршку на путу ка преуређењу државе. (М. Павловић, 705)

³⁴ М. Павловић, *Српска историја права*, Крагујевац, 2005. 707.

³⁵ *Ibid*

³⁶ Д. Љотић, *Сабрана дела, књига 11*, Београд 2001, 67.

парламенту, где би се посланици бирали општим тајним правом гласа, али саму кандидацију вршиле би средње колегије, у које улазе представници професионалних, сталешких, културних и добротворних организација. Партије данас живе од кандидација. Одузму ли се кандидације партијама, да ли се право кандидација овим другим, природним, да тако кажем, организацијама, партије ће се укинути услед недостатка хране.³⁷

Занимљиво је и да је један од лидера радикала, каснији председник владе Милан Стојадиновић, такође имао сличну визију. Према Драгољубу Јовановићу, Стојадиновић ће се касније окомити на Љотића, јер је желео да Љотићеве идеје инкорпорира у свој политички програм.³⁸ О томе сведочи и каснији нацрт устава са свим елементима корпоративизма, који је израдио Стојадиновићев сарадник др. Емил Стефанович.³⁹

Као што је министар Љотић, у крилу владе размишљао о новом уставном устројству државе, тако је и министар Војислав Маринковић, са истих позиција радио на нацрту уставних решења. Његова визија представљала је средње решење између проношених и анализираних идеја.

---

³⁷ *Ibid*

³⁸ Опширније: Д. Јовановић, *Сабрана дела, књиге 6-7*, Београд 2009.

³⁹ Е. Стефанович, *Уставни нацрт сталешке државе*, Љубљана 1933, самозаложба.

III УСТАВНИ НАЦРТ ВОЈИСЛАВА МАРИНКОВИЋА

1. Војислав Маринковић, правник, економиста, дипломата, државник

Војислав Маринковић је био знаменита личност политичке сцене и друштвеног живота, најпре Краљевине Србије, потом заједничке државе, али и Европе, од почетка XX века, па до краја свог живота. Рођен је у Београду 13. маја 1876, од оца Димитрија, правника и политичара и мајке Велике, рођене Клајн. Основну и средњу школу завршио је у Београду, а Правни факултет у Паризу. Дипломирао је 1898. Године. Докторат је одбранио 1901. године са тезом „О дискриминацији прихода“. Био је министар у владама Србије (1914 – 1917. године) и Југославије у ресорима народне привреде, трговине, унутрашњих дела и иностраних дела. Према неким изворима, важио је за једног од најбољих финансијских стручњака Србије почетком XX века. Један је од оснивача Демократске странке. Професионалну каријеру је започео у Министарству финансија, најпре као чиновник, а потом као секретар (1901-1906). Потом је постао директор Опште привредне банке, чији је био и оснивач. У Београдску берзу је ступио 1907. године, члан њеног Финансијског одбора постао је три године касније, а Управног одбора 1920. године. Директор Берзе био је од 1924. до смрти.

За народног посланика Пожаревачког округа изабран је на скупштинским изборима 1906. Био је министар народне привреде у влади Николе Пашића од 1914. до 1917. године. Учествовао је током 1917. године у преговорима о Крфској и Женевској декларацији, као представник Напредне странке. На Међусавезничкој конференцији у Паризу 1916. заступао је Краљевину Србију. Током рата постао је председник Напредне странке (1915). Био је један од оснивача Југословенске демократске лиге 1918, а касније и Демократске заједнице 1919 (Демократске странке).⁴⁰

Од првог избора, па до смрти био је стално биран за народног посланика (најпре као напредњак, касније као демократа, а након диктатуре као члан ЈНС). Након окончања Првог светског рата постављен је за министра трговине и индустрије у новој држави. Обављао је кратко и функцију министра унутрашњих послова. У влади Љубомира Давидовића 1924. године кратко је био министар иностраних дела. Средином двадесетих

⁴⁰ Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка, књига 2, Београд, 1924, 788.

година се приближава двору и заједно са Костом Куманудијем постао је „краљева продужена рука“ међу демократама.⁴¹

Као министар иностраних послова учествовао је на бројним међународним конференцијама. У Паризу је потписао југословенско-француски уговор о пријатељству и арбитражи. Заступао је Југославију на састанцима Мале Антанте у Љубљани 1924, у Јоахимову и Женеви 1927, у Женеви и Букурешту 1928, у Београду 1929, у Штрбском Плесу 1930, у Букурешту, Монтреу и Београду 1931. године. Био је потписник Организационог пакта Мале Антанте 1930. године у Штрбском Плесу. Представљао је државу на конференцијама за репарације (у Хагу 1929. и 1930, Паризу 1930, Лозани 1932. године). Био је учесник рада Друштва народа (члан Политичке комисије, за председника изабран 1928. године). Учествовао је и на већини заседања Савета Друштва народа, а у мају 1930. на 59. заседању изабран је за председника Савета са мандатом од три године. Један је од иницијатора и оснивача Одбора за мир 1929. у Француској, Чехословачкој, Румунији и Југославији.⁴²

Занимљиво је да је Војислав Маринковић, као близак сарадник краља Александра, по свему судећи био упознат са краљевим намерама о завођењу диктатуре, много пре 6. јануара. Забележено је да је, заједно са министром Миланом Сршкићем, најдуже боравио у краљевој вили у Хан Пијеску у лето 1928. године, након скупштинског атентата. Сматра се да су тада разрађивани планови о времену и начину увођења диктатуре.⁴³ Током диктатуре се залагао да се вануставни период превазиђе, односно да се диктатура замени враћањем у уставне оквире. Тако је и сам предузео кораке да се изради нацрт устава, односно уставних закона. На другој страни, председник владе, генерал Живковић, био је за то да се диктатура продужи.⁴⁴

Октроисањем „Септембарског устава“ група радикалских прака (Никола Узуновић, Милан Сршкић и Божидар Максимовић) и демократских првака (Војислав Маринковић, Коста Кумануди) блиских двору основали су нову политичку организацију, Југословенску

---

⁴¹ Б. Петрановић, *Историја Југославије 1918-1978*, Београд, 1988, 191.

⁴² Ibid

⁴³ Д. Мاستиловић, *Српска елита из Босне и Херцеговине у политичком животу Краљевине СХС/Југославије (1918—1941)*, докторска дисертација, Филозофски факултет, Београд, 2013. 571.

⁴⁴ Б. Петрановић, *Историја Југославије 1918-1978*, Београд, 1988, 191.

радикалну сељачку демократију (касније променила назив у Југословенска национална странка), која је подржавала краља Александра. Како је Петар Живковић био приморан да се повуче, краљ Александар је априла 1932. године поставио Војислава Маринковића на дужност председника Министарског савета. Са власти се повукао јула исте године. Био је, потом, кратко потпредседник у министарству Николе Узуновића, крајем 1934. године. Преминуо је 18. септембра 1935. године.

Као поборник разрешавања уставне и парламентарне кризе диктатуром, Војислав Маринковић је имао и визију начина изласка из диктатуре и повратка у уставно стање. Као реал-политичар, близак краљу, може се закључити да није имао илузије о могућности повратка на парламентарни систем. Ефикасност, али дуготрајна неодрживост диктатуре, као и нефикасност и, такође, неодрживост парламентаризма, утицали су да рамишља о трећем путу. Тај „трећи пут“ требало је да представља ограничени парламентарни систем, са увођењем трећег дома у народно представништво. Комбинујући идеје владаревог ауторитета, парламентарног система и корпоративне државе, он се определио за увођење трећег дома у народно представништво, позивајући се и на нека искуства уставног развоја Аргентине. Његов уставни пројект указивао је на могућност увођења уставности уставним законима. Према његовом нацрту, Народно представништво би се састојало од Сената, Народне скупштине и Народног привредног већа. Од 26. јула до 21. августа 1931. године, он је краљу на увид поднео нацрте Закона о Народном Представништву, Закона о избору народних посланика и Закона о Народном Привредном Већу. Последњи нацрт је поднео краљу 21. августа 1931. године, када се краљ налазио на Бледу.

Сведочанство о овом уставном пројекту је оставио Коста Ст. Павловић, каснији југословенски дипломата, који је тада био сарадник министра Маринковића и помно белжио догађаје у својим дневничким белешкама.⁴⁵

2. Нацрт Закона о Народном Представништву

Нацрт Закона о Народном Представништву садржи тридесет и четири члана и његова би се материја могла поделити у пет делова. Др Војислав Маринковић је у првом

---

⁴⁵ Легат Косте Стевана Павловића, Кутија бр. 15, Дневник за 1930-31, Историјски архив Београда

члану овог закона изнео идеју о три дома Народног Представништва које чине: Сенат, Народна Скупштина и Народно Привредно веће. У члановима који следе потом уређује се Сенат и његов састав (чл. 2-6), Народна Скупштина (чл. 7-13) и Народно Привредно Веће (чл. 14-16). У осталим члановима (чл 17- 34) говори о законским предлозима министара, праву законодавне иницијативе чланова Народног Представништва, праву интерпелације, итд.

Док су Сенат и Народна скупштина постојали по уставном уређењу Краљевине Србије из 1901. године, Народно Привредно веће је једна потпуна новина у дотадашњој уставној историји Србије и заједничке државе. Овај предлог је занимљив и значајан због три дома која сачињавају народно представништво, тако да се сва привредна питања имају расправљати пред Народним Привредним Већем, које по Маринковићевом схватању треба да буде једно стручно тело.⁴⁶

Други члан нацрта Закона о народном представништву говори о саставу сената, сенаторима и трајању њиховог мандата. Сенат се састоји из чланова које Краљ поставља доживотно или на 4 године. За сенаторе могу бити постављени активни или бивши министри, активни или бивши банови, бивши председници или потпредседници Народне Скупштине, народни посланици који су најмање 4 пута били изабрани за народне посланике, активни и бивши председници Народног Привредног Већа и Врховног Законодавног Савета. За доживотне сенаторе могу бити постављени чланови Сената, који су то били најмање 5 година. Четворогодишњи мандат чланова Сената почиње да тече за сваког члана од дана постављења. Сенатор коме је истекао четворогодишњи рок може бити поново постављен за сенатора пошто прође најмање месец дана од истека његовог мандата. Број чланова Сената није ограничен.(чл 2)⁴⁷

Овако замишљен Сенат би био моћно оружје у рукама краља, с обзиром на његово апсолутно право избора приликом постављања сенатора. Иако се чини да се парламентаризам вратио на велика врата, ипак се зауставио на прагу заљуљан ветром шестојануарске диктатуре. У доба кризе парламентаризма у Краљевини Србији, тадашњи Октроисани устав (из 1901. Године) је предвиђао следеће чланове Сената: чланове по

---

⁴⁶ Легат Косте Стевана Павловића, Кутија бр. 15, Дневник за 1930-31, Историјски архив Београда

⁴⁷ *Ibid*

праву (Престолонаследник, Архиепископ Београдски и Епископ Нишки), тридесет доживотних чланова именованих од стране краља и осамнаест чланова изабраних у изборним окрузима. Другачије решење у односу на нацрт Маринковићевог нацрта закона, предвиђен је Уставом Краљевине Србије из 1901. године и у погледу трајања манданта изабраних чланова Сената (мандат траје 6 година). Изгледа да је др Маринковић намерно одабрао институт постављених, а не изабраних сенатора или макар комбинацију претходна два. Рачунао је, вероватно, да ће сенатори на тај начин вршити своје прерогативе у корист Круне.

У следећа два члана нацрт Закона говори о могућности обављања функције сенатора ако се та лица већ налазе на одређеним функцијама, као и о могућности кандидовања за народне посланике. Члан три је предвидео два различита решења; оно које забрањује вршење функције сенатора, али дозвољава задржавање мандата сенатора, до оног где се губи дотадашњи мандат у корист сенаторског, те тако, активни министри и банови не могу заседати у Сенату нити вршити функције чланова Сената док су министри и банови. Међутим, тим лицима четворогодишњи мандат тече и за то време, све од дана постављења. Иста је ситуација и у погледу председника и потпредседника Народне Скупштине, Народног Привредног Већа и Врховног Законодавног Савета. И они остају на својим местима и кад буду постављени за чланове Сената, но не могу вршити функције сенатора. Другачије решење је предвиђено, имајући у виду народне посланике, чланове Народног Привредног Већа и Врховног Законодавног Савета. Уколико би ова лица постала сенатори, изгубила би свој дотадашњи мандат. Слично решење предвиђа и члан четири када одређује могућности сенатора да буду народни посланици. Сенатори се могу кандидовати за народне посланике. У случају избора и пошто им буде оверен избор, дужни су у року од пет дана изјавити у коме телу желе заседати. Ако се изјасне за Сенат, губе мандат народног посланика и њихово место позива се заменик. Ако изјаве да желе задржати место народног посланика не губе место у Сенату, но не могу вршити функције сенатора за време док су народни посланици. Четворогодишњи рок чланства у Сенату тече им и за то време. (чл.4)⁴⁸

---

⁴⁸ *Ibid*

У вези с поменутиим, занимљиво је посматрати став 1 члана 73 Октроисаног устава из 1901. године, који је прописао да чланови сената не могу бити активни чиновници, изузев ванредних посланика и дипломатских агената. Следећи став иде још даље па каже да не могу бити бирани, а ни наименовани за сенаторе официри под заставом, осим генерала и њихов број ограничава на четири. Министар Маринковић је, изгледа, и овде формулишући ова два члана, био надахнут „остацима“ диктатуре. Дајући широком кругу лица да након именовања за сенаторе, упркос бављења другом функцијом, задрже мандат и омогућавајући им да на тај начин „чувају“ своја места, иако не могу да врше ту функцију, он је сигурно хтео да од Сената направи тело који ће не само владар моћи у потпуности да контролише својим апсолутним правом избора, већ и да заштити постављене сенаторе. И приликом израде Устава из 1901. године, уставотворци су имали исту такву замисао, али су ипак увели одређена ограничења која би била примеренија идеји парламентаризма.

Преостала два члана која се тичу Сената говоре о Сенату као дому који је у сталном заседању и који се не може распустити. Краљевим указом се сазива, закључује и одлаже заседање Сената истовремено са Народном Скупштином.⁴⁹

У наредним члановима, тачније чл. 7-13, писац нацрта закона, је уредио састав Народне Скупштине, и сва питања која се јављају с тим у вези, попут народних посланика, трајања њиховог мандата, итд. Народна Скупштина састоји се од посланика изабраних општим, једнаким и тајним гласањем. Сваки административни срез који има мање од 50.000 становника бира једног народног посланика. Срезови који имају више од 50.000 становника бирају на сваких даљих 50 000 становника по једног посланика. Вишак од 30.000 рачуна се као пуних 50.000.(чл 7).⁵⁰ Устав Краљвине Срба, Хрвата и Словенаца из 1921. године садржи, ргіта facіае, другачије решење. С обзиром на повећање броја становника услед нератовања, можемо рећи да је нацр закона остао у духу Видовданског устава. Па према томе, на сваких 40.000 бира се по један посланик. Ако вишак становника у једној изборној јединици буде већи од 25.000, бираће се и за тај остатак један посланик.

---

⁴⁹ *Ibid*

⁵⁰ *Ibid*

Што се тиче мандата народних посланика, Маринковић је задржао већ постојеће решење из Видовданског устава, и он износи 4 године што се заправо поклапа са мандатом сенатора који нису доживотно постављени на ту функцију. Октроисани устав из 1901. године, такође прописује четворогодишњи мандат народних посланика. Њихов мандат почиње даном одржавања прве седнице новоизабране народне скупштине.⁵¹

Краљ својим указима сазива, распушта и одлаже седнице Народне скупштине. Као и Сенат, Народну скупштину сазива Краљ својим указом, а истим правним актом може је у свако доба и распустити. Указом о распуштању Народне Скупштине, закључују се и седнице Сената.(чл 12) Краљ има овлашћење и да одложи седнице Народне скупштине и инструмент којим се том приликом служи је такође Указ. У Указу о одлагању одређује се време за које се седнице одлажу, с тим да се одлагање може поновити или продужити рок одлагања. Седнице Сената се одлажу истовремено, јер Народно представништво као целина може функционисати једино када су оба дома у заседању.⁵²

Предлог Закона о Народној представницима садржи само два члана која се односе на Народно Привредно Веће и то из разлога што је трећи дом предмет предлога још једног закона који носи назив Закон о Народној Привредној Већи. Стога и сам члан 14 најављује да ће начин бирања и постаљања његових чланова бити предмет посебног закона. У члану 15 се само каже да се седнице Народној Привредној Већи, као у осталом и друга два дома, сазивају, одлажу и закључују Краљевим указом.⁵³

Народно представништво, према овом нацрту, учествује у законодавној власти у границама овог закона и на начин на који је то прописано овим законом и законима о пословном реду у појединим његовим телима.(чл 16)⁵⁴ Из овог члана би се могло закључити да народно представништво по овом предлогу закона, има пуну законодавну власт. Међутим да ли је то и заиста тако? Имајући у виду одредбу нацрта закона која прокламује да предлог закона може постати закон једино уз Краљеву санкцију, не бисмо ли могли да кажемо да законодавну власт врши Краљ са Народним Представнишвом. Управо тако је и гласио члан 43 Устава из 1901. године, али тамо није захтевана Краљева

---

⁵¹ *Ibid*

⁵² *Ibid*

⁵³ *Ibid*

⁵⁴ *Ibid*

санкција као услов пуноважности закона. Можемо ли онда рећи да је Народно Представништво имало већа права тридесетак година уназад?

С обзиром на комплексан механизам функционисања Народног представништва, наредни чланови детаљно приказују процедуру подношења законских предлога. Основна идеја је да један законски предлог мора проћи кроз цело Народно Представништво, односно кроз два, евентуално сва три дома, у зависности од врсте материје која је предлогом обухваћена, да би био усвојен. Међутим, један предлог ће постати закон тек ако добије Краљеву санкцију. Такође Нацрт овог закона у следећим члановима прави разлику на законске предлоге министара и права законодавне иницијативе чланова дома и уређује детаљно њихову процедуру. Можемо рећи да ово представља једну новину у дотадашњем уставном поретку, с обзиром на то, да ни претходно важећи устав, а чак ни Октоисани устав који има дводомни парламентарни систем, то не предвиђају. Устав Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца из 1921. године предвиђа да поједини министри или Министарски Савет може поднети законски предлог једино по добијеном овлашћењу од Краља, док сваком члану Народне Скупштине ово право припада неограничено. Априлски устав из 1901. године дозвољава влади као целини да поднесе законски предлог.

Процедура, сходно наведеном, у овом нацрту је другачија. Законске предлоге финансијског и привредног карактера (сем пореских закона) подноси надлежни министар, прво, Народном Привредном Већу где се и претресају. Након тога законски предлог се у дефинитивној редакцији подноси Народној Скупштини и Сенату и они том приликом не могу вршити никакве измене, већ га могу само примити или одбацити. У случају одбацивања предлога у Народној Скупштини, он се неће подносити ни Сенату. Међутим, следећи члан омогућава да се предлог израђен у Народном Привредном Већу који је одбачен у Народној Скупштини ипак њој и поднесе. Наиме, Веће може овластити надлежног министра посебном резолуцијом и по добијању највишег одобрења да се предлог закона о истој ствари поднесе Народној скупштини непосредно.⁵⁵

Што се осталих законских предлога тиче, њих подноси надлежни министар непосредно Народној Скупштини и Сенату, управо тим редоследом. Предлози се претресају и у једном и другом телу и у начелу и у појединостима. За разлику од

---

⁵⁵ *Ibid*

претходног решења, оба тела имају могућност мењања и допуњавања поднетих предлога, али их као и у претходном случају могу их примити и одбацити. Уколико се предлог измени у једном дому, ићи ће на претрес у други дом и тако у круг док се не постигне једногласност, али не у бесконачност. Ако се једногласност не постигне ни после три претреса у сваком дому, сматраће се да је предлог одбачен.⁵⁶

Чланови сва три дома Народног представништва, према овом нацрту, имају права законодавне иницијативе. Законски предлог који потиче од једног члана Народног Представништва прво ће се претресати у дому у коме је поднет. Но ако је законски предлог привредног карактера он ће се и у том случају претресати прво у Народном Привредном Већу. Сенатор или посланик који је предлог поднео има у том случају право учешћа у претресу тог предлога у Народном Привредном Већу. У случају да је више сенатора или посланика поднело предлог, који се има претресати у Народном привредном Већу они ће одредити једног између себе, који ће предлог бранити у Народном Привредном Већу (Чл 21).⁵⁷

Нацрт закона др Маринковића садржи и одредбу по којој Влада може поднети предлог прво Врховном Законодавном Савету, ако је предлог стручног или техничког карактера. Такве предлоге Врховни Законодавни Савет претреса на јавној седници, где се предлог може и дефинитивно редиговати. Затим, предлог се претреса у Народној Скупштини и Сенату и то на исти начин као и предлози који су прошли кроз Народно Привредно Веће. Такође, предлог закона предвиђа могућност да домови, коме су поднети законски предлози горе поменутог карактера, прво упуте предлог управо Врховном Законодавном Савету. Поступак који следи, идентичан је претходно поменутом. Оне предлоге који буду одбачени од стране дома ком су поднети (Народно Привредно Веће или Врховни Законодавни Савет), неће се на даље подносити ни Народној Скупштини ни Сенату.⁵⁸

Занимљиво је да Устав Краљевине Србије из 1888. године, који је још познат под називом Либерални устав, предвиђа слично решење. У одељку где говори о Државном

---

⁵⁶ *Ibid*

⁵⁷ *Ibid*

⁵⁸ *Ibid*

Савету и његовим дужностима налази се и одредба по којој Државни Савет на позив владе израђује законске предлоге и даје влади мишење о предметима које би му она поднела. Такође, Државни савет има овлашћење и да проучава законске предлоге које влада подноси скупштини. Чак и у одељку о Народном Представништву забрањује скупштини да узме законске предлог у обзир пре него што их проучи Државни Савет и не поднесе своје мишљење о њима.⁵⁹

Предлог закона омогућава Председнику Министарског Савета да непосредно поднесе краљу предлог закона, ако се предлог односи на:

- а) законе којима се организује законодавна и врховна власт;
- б) законе који се односе на државну безбедност и одбрану;
- в) законе који тангирају државно и народно јединство, племенски, верски и социјални мир.

Такви предлози ће постати закони једино уз краљеву санкцију.⁶⁰

Уколико Народно Представништво није у заседању или из било ког разлога не успе да реши питање законског предлога, Председник Министарског Савета може и у том случају поднети предлог закона непосредно Краљу, чак и када предлог не спада у један од три горе споменута разлога.

Наредна три члана говоре о подношењу Закона о Државном Буџету и Финансијског закона, поступку који следи у вези са тим, као и о предлозима закона о накнадним и ванредним кредитима. Предлог Закона о Државном Буџету и Финансијски закон подноси сваке године министар финансија Народној Скупштини. С њиме се даље затим поступа као и са свима другим законским предлозима. Закон о Буџету и Финансијски Закон важе само за буџетску годину у којој су донети. Финансијским законом не могу се мењати ни објашњавати закони који постоје. (чл. 25) Уколико се деси да Народна Скупштина и Сенат не усвоје закон до 25. Марта, нацрт закона предвиђа решење за то. Наиме, министар

---

⁵⁹ Н. Ранђеловић, М. Тодоровић, *Одабрани извори из државноправне историје јужнословенских народа*, Београд 2009, 180.

⁶⁰ Легат Косте Стевана Павловића, Кутија бр. 15, Дневник за 1930-31, Историјски архив Београда

финансија има могућност да тражи одобрење једне или више буџетских дванаестина да би се претрес буџета окончао. Постоји могућност да се Закон о Буџету и Финансијски закон утврде Краљевим указом и то у случајевима распуштања или одлагања Народне Скупштине и Сената пре доношења коначне одлуке о томе.⁶¹ Исту ситуацију, али другачије решење, предвиђа Устав Краљевине Србије из 1869. године или Намеснички устав. У случају да Народна скупштина не реши питање буџета до одређеног рока, тада би постојећи буџет, важио и за следећу годину.

Што се тиче предлога закона о накнадим и ванредни кредитима и они се подносе директно Народној Скупштини и Сенату. Међутим, као и у претходним члановима где Председнику Министарског Савета стоји на располагању да предлог закона поднесе директно Краљу, из посебно важних државних разлога, и овде нацрт Закона оставља ту могућност. Ако су такви кредити потребни за одржање државне и јавне безбедности и за народну одбрану или за одржање државног и народног јединства или племенског, верског и социјалног мира или извршење закона може их Председник Министарског Савета поднети непосредно Краљу и они постају закони кад и ако добију Његову санкцију. (чл 27)⁶²

Члан 28 и 29 предлога Закона о Народној Представништво говоре само оквирно о праву интерпелације док детаљнију разраду препуштају Закону о пословном реду. Па тако, чланови сва 3 дома имају право да поставе питања појединим министрима о пословима њиховог дома. Министри нису дужни да одговоре на поднету интерпелацију, ако сматрају да би расправа о томе била штетна за државне интересе. Поступак са таквим интерпелацијама предлог закона оставља на даљу разраду, такође, закону о пословном реду.

Последња четири члана нацрта закона говоре о министрима. Па тако, министри имају право да учествују у расправама сва три дома, али немају право одлучивања. Не могу приликом одлучивања поставити питање свог положаја ни у једном дому Народног Представништва. Имају право да говоре своје мишљење и мишљење своје владе и одговарају само краљу. Чланови који следе потом предвиђају решење за случајеве када

---

⁶¹ *Ibid*

⁶² *Ibid*

сенатор постане министар, као и када народни посланик постане министар. У првом случају, сенатор који постане министар не губи свој сенаторски мандат, али за време док је министар, не може као сенатор говорити ни гласати у Сенату. (чл 30) Ситуација је скроз другачија у случају да народни посланик постане министар. Он у том случају губи мандат. Министри ако нису сенатори не могу се кандидовати за народне посланике.(чл. 33)⁶³

3. Нацрт Закона о избору народних посланика

Коста Ст. Павловић у својим списима, наводи 13. август. 1931. године као датум када је министар Маринковић предао нацрт Закона о избору народних посланика краљу. Нацрт овог закона садржи осамнаест чланова који уређују ову материју. У њему се налазе одредбе о изборима, бирачком праву, кругу лица која се (не)могу кандидовати, правилима гласања, кандидатским листама, бирачком и главном бирачком одбору, итд.

Први члан даје законски рок у ком би избори за народне посланике требало да се одрже и одређује инструмент реализације. Избори народних посланика наређују се Краљевим указом у року не мањем од 25 а не дужем од 40 дана. (чл 1) Сваки срез бира по једног посланика. Но срезиви који имају више од 50.000 становника, ако тај вишак премаша 30.000 становника, поделиће се на онолико изборних срезова колико пута има по 50.000 у дотичном срезу. Ова ће се подела извршити Краљевом уредбом.(чл 2)⁶⁴

Бирачко право имају иста она лица која су га имала и по старом закону. (чл 3) Закон о избору народних посланика за Уставотворну Скупштину из 1920. године даје активно бирачко право сваком мушкарцу који је до састављања бирачких спискова навршио 21. годину живота и који је у том часу био држављанин Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.⁶⁵

Следећи чланови праве разлику између круга лица која се могу кандидовати за народне посланике и оних који то не могу. Тако, могу се кандидовати за народне посланике они који:

- а) имају активно бирачко, а навршили су 30 година;

---

⁶³ *Ibid*

⁶⁴ *Ibid*

⁶⁵ Службене новине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, 28. 11. 1920.

б) чиновници са територијалном надлежношћу за целу земљу (осим чланова Касационог суда);

в) сенатори.

Не могу се кандидовати за народне посланике:

а) лица осуђивана за злочине и безчаштећа дела (чак и ако су повратили грађанску част и стекли бирачко право);

б) самоуправни чиновници у срезovima који спадају у њихову надлежност;

в) министри који нису сенатори;

г) чиновници Министарства Унутрашњих дела, Финансија, Шума и Руда;

д) ни судије свих судова.⁶⁶

По обављеним изборима, чиновницима се оверава избор и од тог тренутка морају бити на располагању за све време трајања мандата. Банови, ванредни посланици, опуномоћени министри и професори универзитета могу да задрже свој положај и у случају избора за народне посланике. Међутим, уколико би народни посланик био постављен на неки од претодно поменутих положаја, изгубио би мандат., Такође, уколико би народни посланик постао сенатор, министар или добио неку државну службу за време трајања мандата и у том случају би изгубио посланички мандат. У случају избора сенатора за народног посланика и након овере избора, дужни су да изјаве да ли се примају избора за народног посланика. Рок који им стоји на располагању је 5 дана. Ако се изјасне да прихватају избор за народног посланика, задржавају своје место у Сенату, али не могу да врше функције сенатора за време трајања мандата. Уколико не прихвате избор, на њихово место ће се позвати заменик.

У даљем тексту нацрта закона, детаљно је описан поступак гласања, као и радње које се имају предузети по расписивању избора, а пре гласања како би избори за народне посланике били у складу са законом.

---

⁶⁶ Легат Косте Стевана Павловића, Кутија бр. 15, Дневник за 1930-31, Историјски архив Београда

Гласање се врши по општинама и то тако што сваки кандидат имају своју кутију у коју се убацују гласачке куглице. Предлог закона гарантује и тајност гласања. Онај кандидат који добије највише гласова, сматра се изабраним. Да би једно лице постало кандидат за народног посланика, потребно је, пре свега, да се региструје код среског поглаварства. Уз кандидата, потребно је да се кандидује и његов заменик, а уколико се кандидује сенатор, тада може имати и два заменика. Листа ће се звати именом кандидата, а потребно је да садржи, поред имена кандидата и име/на заменика која ће бити залепљена на изборну кутију. Поред тога, кандидатску листу морају потписати најмање 500 бирача који имају активно бирачко право. Тако спремљене листе се даље подносе за сваки срез, среском поглавару или чиновнику кога он одреди и то најдаље у року од 15 дана од дана расписаних избора. Пет предлагача предају кандидатску листу среском поглавару и он им том приликом издаје реверс. Даље, срески поглавар доноси решење у ком констатује да листа одговара или не одговара законским одредбама. Он је то дужан учинити у року од 5 дана. У случају да срески поглавар одбаци листу, предлагачима стоји на располагању право жалбе банској управи. Рок је исти као у претходном случају, а то је 5 дана. Предлагачи се могу жалити и Верификационом одбору Народне Скупштине и то у случају да банска управа одбаци жалбу или не донесе решење пре дана избора. Важно је напоменути да један бирач може бити предлагач само на једној листи. Бирачи који су потписали кандидатску листу сматра се да су за њу гласали, и неће моћи више гласати на дан избора, а њихови ће се гласови додати кандидату кога су предложили(чл. 12). Представник листе или њихов заменик улазе у бирачки одбор дотичног изборног места(чл 13). Гласање се врши по бирачким срезовима(чл. 15). У бирачим срезовима ће се гласати. Општински суд обавља припремне радње, односно саставља списак грађана који имају бирачко право у одређеној општини и шаље среском поглавару на потврду. Суд је дужан да то учини у току месеца јануара, а закључно са 31. Јануаром, мора их проследити среском поглавару.⁶⁷

Следећа два члана говоре о телима која су задужена за контролу законитости изборних радњи. Тела о којима је реч су бирачки одбор и главни бирачки одбор.⁶⁸ Што се првог тела тиче, нацрт закона каже да ће на сваком изборном месту постојати бирачки

---

⁶⁷ *Ibid*

⁶⁸ *Ibid*

одбор. Састављен је од председника и два члана, као и од представника кандидатских листа у одређеном месту. Њих одређује општински одбор дате општине најдаље 5 дана пре дана одржавања избора. Представници кандидатских листа имају право да траже да њихове примедбе уђу у записник избора. Међутим, уколико они одбију да потпишу записник, он ће ипак важити и без њихових потписа.

Главни бирачки одбор, постоји, такође у сваком гласачком месту. Састављен је од председника, чланова и по једног представника сваке кандидатске листе. Председник главног бирачког одбора је срески поглавар, а чланови су председник општине у којој је седиште среског поглаварства и један члан кога одреди срески поглавар. Главни бирачки одбор има задатак да прегледа изборне записнике из свих гласачких места у срезу, утврди да ли су избори спроведени у складу са законом, као и да изда пуномоћство оном кандидату који је на основу резултата гласања добио највећи број гласова. Пуномоћство потписују сви чланови главног бирачког одбора, но оно остаје у важности чак и да одбију потписивање записника чланови који представљају кандидатске листе. Верификацију пуномоћства врши сама новоизаврана Народна Скупштина.(чл 18)⁶⁹

Главна критика која би се могла упутити нацрту Закона о избору народних посланика односи се на члан 12, у коме стоји: „...На листи мора бити потписано најмање 500 бирача који имају активно бирачко право. Један бирач може бити предлагач само на једној листи. Бирачи који су потписали кандидатску листу сматра се да су за њу гласали, и неће моћи више гласати на дан избора, а њихови ће се гласови додати кандидату кога су предложили.“ Оно што се би се могло навести у прилог критици је да је одредба члана 10 која прокламује тајност гласања, могла бити доведена у питање одредбом из члана 12 и тиме претворити тајно гласање у јавно. Међутим, да ли је то баш тако? Узимајући у обзир да свако лице слободно одлучује хоће ли потписати листу, као и да они који потписују листу, у великом броју случајева за њу и гласају, тешко да се можемо придружити критици. Шта више, та лицу су углавном симпатизери кандидата и за њих се иначе зна како ће гласати. Дакле, тајност гласања остаје загарантована за она лица који не желе да се зна како ће гласати, јер нико није принуђен да потпише листу.

---

⁶⁹ *Ibid*

4. Нацрт Закона о Народном Привредном Већу

Дана 21. августа 1931. године, др Војислав Маринковић је послао Краљу на Блед предлог Закона о Народном Привредном Већу. Према члану 1 овог предлога Народно Привредно Веће састављено је од представника појединих привредних грана који се бирају и одређују по прописима овог закона.

Чланом 2 предвиђено је да у Народно Привредно Веће улазе представници делегирани према професионалној припадности привредним гранама. Према Маринковићевој систематизацији то је изгледало овако:

I/ Земљорадња: 56 чланова и то представници свих Савеза Земљорадничких Савеза, бановинских саавеза, Управног Одбора Народне Банке, Пољопривредног факултета, Удружења Школованих Агронома, Пољопривредних Друштава, виноградарства, воћарства, градинарства и Млекарских задруга.

II/ Шумарство: 5 чланова и то представници шумских индустрија, радника и Удружења Школованих Шумара.

III/ Рударство: 5 чланова и то представници Савеза Рударских Предузећа, радничких организација и Удружења Рударских Инжињера.

IV/ Поморство: 8 чланова и то представници сопственика бродова, особља, капетана и риболова.

V/Индустрија: 14 чланова и то представници Индустријских Савеза и Комора и радника.

VI/ Трговина и Банкарство: 14 чланова и то представници Трговачких Комора, Националне Секције Међународне Трговачке Коморе, Извозничког Удружења, Савеза Банака, Београдске, Загребачке и Љубљанске Берзе, Савеза Осигуравајућих Друштава и Управног Одбора Народне Банке.

VII/ Занатство: 9 чланова и то представници власника занатских предузећа, организација занатских радника и инокосних занатлија.

VIII/ Преносна Индутрија: 3 члана и то представници Удружења Националних Жељезница, жељезничких инжињера и Раденичких Жељезничких Организација.

IX/ Грађевинарство: 3 члана и то представници Инжињерског Удружења, Грађевинских Предузећа и Организације Грађевинских Раденика.

X/ Остало: 29 чланова и то представници Управе Савеза Градова, Потрошачких Задруга, Лекарских Комора, адвокатаатског реда, примењене уметности, туристичке индустрије, економских стручњака и привредних раденика.⁷⁰

Бројчана структура Народног Привредног Већа указује на то да се Војислав Маринковић водио увидом у структуру становништва Краљевине и бројчане односе заступљености становништва у појединим гранама привреде. Упадљива је збирна одлика члана 29, који се односи на претежно интелектуалне слојеве становништва.

Чланом 3 нацрта предвиђено је да се Чланови Народног Привредног Већа бирају и постављају на три године. Мандат свакоме члану тече од дана избора или постављења. На упражњено место врши се избор или постављење у року од месец дана.

Затим следе чланови 4 до 7 којима се регулише начин сазивања Народног Привредног Већа, распуштање и рокови за расписивање нових избора, функција представљања од стране чланова Већа и упућивање на начин формирања изборних колегија. У самом тексту нацрта то изгледа овако: Чл. 4) Народно Привредно Веће сазива се, отвара, одлаже и закључује Краљевим Указом на предлог Председника Министарског Савета. Чл. 5) Народно Привредно Веће може се у свако доба распустити Краљевим Указом на предлог Председника Министарског Савета. У томе случају наређује се нови избор у року од месец дана, а чланови који се постављају, постављају се у року од десет дана од дана избора. Чл. 6) Сваки члан Народног Привредног Већа не представља саамо корпорацију која га је изабрала но целокупну земаљску привреду. Чл. 7) Како ће се формирати изборне колегије које ће извршити избор чланова Народног Привредног Већа и

---

⁷⁰ *Ibid*

начин избора прописаће за прве изборе председник Министарског Савета Уредбом. За све доцније изборе прописаће се то нарочитим законом.⁷¹

Напред наведене тежње Војислава Маринковића да се ново уставно стање уподоби са друштвеним околностима нашле су израз баш у чињеници да се залаже за увођење трећег дома у Народно представништво. Предлог Закона о Народном Привредном Већу одликује се сажетошћу (садржи само седам чланова). Разлоге за то треба тражити у чињеници да је положај овог дома регулисан и у нацрту Закона о Народном Представништву, али и у чињеници да адекватних примера, подобних за компилацију, у тадашњој уставној пракси није било.

---

⁷¹ *Ibid*

IV РЕШАВАЊЕ УСТАВНОГ ПИТАЊА И ОКТРОИСАЊЕ УСТАВА

Исход свих догађаја у диктатури било је октроисање такозваног „Септембарског устава“, 3. септембра 1931. године. Анализа решења која је донео нови устав, поступак доношења, стање пред доношење, односи снага и позиционирање политичких чинилаца у новонасталој промени режима владања правно-историјски су стандарди, о којима је у историјској и правно-историјској литератури написано много страница. Непотребно је препричавати речено и анализирати познато. Занимљиво је, међутим, сагледати време од подношења последњег Маринковићевог предлога до тренутка октроисања Устава, кроз визуру дневничких забелешки Косте Ст. Павловића, непосредног сапутника процеса настајања и нестајања једног уставног нацрта и настајања новог уставног стања у држави.

Од 21. августа, када је Војислав Маринковић послао краљу последњи нацрт закона, до 27. августа, када је пред пут у Женеву, на заседање органа Друштва народа, отишао на Блед, на виђење с краљем, у забелешкама Косте Павловића се види кратко регистровање текућих догађаја у Министарству спољних послова. Датуми 24. и 26. су описани само једном реченицом. Онда следи забелешка за 27. август, дан Маринковићевог одласка краљу на Блед. У забелешци стоји: „Ја крећем у суботу и у Љубљани ћу се наћи са Министром и наставити пут за Женеву. Изгледа да ће се овога пута остати у Женеви свега 15 дана. Око петнаестог септембра изгледа да ће се обнародовати закони о изборима народних посланика, чланова Нродног Привредног Већа и Сената. Министар хоће том приликом да буде у Београду. Он је све ово радио и хоће да буде ту кад се то буде приводило у дело. Да је ствар врло блиска види се и по томе што је овластио Михајла Виторовића да оде до Пожаревачког округа и разговара и обиђе сељаке.“⁷² Очигледно је да су и Павловић и министа Маринковић били убеђени да је ствар са тродомним народним представништвом решена и да је нарт уставних решења прихваћен.

Тада су се на Бледу били скоро сви министри и према Павловићу, очекивала се важна седница на којој ће се расправљати о повратку државе у уставно стање. Бојазни да ће бити других уставних решења ни код Маринковића, ни код Павловића није било. „Интенције карљеве су најбоље“ писао је Павловић. Он међутим изражава бојазан од поновног буђења старих радикалских навика у злоупотреби устава: „Министар Маринковић

⁷² Легат Косте Стевана Павловића, Кутија бр. 15, Дневник за 1930-31, Историјски архив Београда

израдио је законе у духу краљевих интенција и народних потреба, али да ли ће нижи органи који ће те наредбе имати да спроводе бити на висини? Бојим се да ово не буде опет спровођење радикалне политике под видом Југословенства. За сада се само о томе говори и то свугде. Како у варошима, тако и у народу.“⁷³ Но ова бојазан се односи на примену онога што је већ спремно као основа новог уставног стања у земљи. Очигледно је да ни Војислав Маринковић није размишљао о могућности другачијег уређења државе, нити је размишљао да ће устав, различит од онога што је он у својим нацртима предложио, бити октроисан већ 3. септембра. Он је свакако хтео да буде присутан у Београду када се буду обнародовали његови закони. Планирани петнаестодневни пут у Женеву свакако указује да је брзином догађаја и сам био изненађен.

Вест о октроисању устава министар Маринковић и Коста Павловић су добили у Женеви. „Јутрос доста рано“ каже Павловић „донеше ми телеграм за министра Маринковића. Како је био шифрован одмах сам га послао у Делегацију на дешифровање. На отварању зседања Комисије за Паневропску Унију донесе ми Славко Рајковић дешифровани телеграм. Београд извештава да је прокламован Устав од 3. септембра 1931. године и да је измењена влада.“⁷⁴ У својој забелешци за тај дан он не крије изненађење. Након овако нескривеног изненађења Павловић даје анализу уставних решења, најпре за Сенат, а онда и за бановинску управу. Бележи и нова решења у влади, стављајући поред сваког новог министра и партијску припадност: „Љотић и Сернец су иступили, на њихова места су дошли Којић и Крамар, а као министри без портфеља ушли су у владу Тимотијевић (Демократа), Пуцел и Матица (Радићевци), Станић (Радикал), Палачек (Прибићевићевац) и Хасанбеговић (Кметијевац).“⁷⁵

Ово његово запажање указује на повратак нечега што је диктатура требало да искорени – на повратак партизанства у Народно представништво и партијских распри у владу. То разочарење, и своје и министрово, ислуструје: „Видим да је доста измењен Маринковићев пројект. Трећи дом: Народно Привредно Веће, који је Маринковић предвидео, отпао је. Може бити да ће Бановинска Већа бити на место тог Привредног Већа. Видим да је и сам министар Маринковић био изненађен том променом изненадном. Изгледа да је у последњем разговору који је имао на Бледу, пред полазак за

---

⁷³ *Ibid*

⁷⁴ *Ibid*

⁷⁵ *Ibid*

Женеу, било решено да се Народно Привредно Веће задржи. Ово Веће је свакојачко била једна новина за Европу, али мислим да нам је било потребно. Њиме би се избегло да доношење једног закона који има привредн карактер зависи од партијског расположења једне Народне Скупштине, која увек сва питања, на првом месту разматра као политичка питања, а после као привредна,⁷⁶

Запажања Косте Павловића сежу и даље. Он их је писао на дан октроисања устава, али није тешко закључити, без обзира на његово и Маринковићево изненађење и затеченост, да је баш тог дана могао да предвиди наступајуће догађаје. Својим запажањем изражава и чуђење, зашто је краљ, мењајући Маринковићеве одредбе о Сенату, смањио своја овлашћења: „По предлогу министра Маринковића Сенат је цео постављао краљ, а број сенатора био је неограничен. Тиме је Маринковић хтео да краљ, постављањем нових сенатора, увек може да сузбије евентуалну опозицију која би се створила у Сенату. Тиме би краљ увек био сигуран да има већину за себе и владу која управља земљом.“ Одредбама о Сенату по „Септембарском уставу“ број сенатора је ограничен и поред оних које поставља краљ, постоје и изабрани сенатори. Очигледно је да је краљ имао озбиљне разлоге да смањи своју власт решењима у новом уставу. Или скривене притиске, за које ни министар Војислав Маринковић, ни Коста Павловић нису знали.

Слични ставови су изнети и по питању начина гласања: „За гласање нов Устав каже само да је опште, непосредно и подједнако. А шта је са тајношћу гласања? У Маринковићевом предлогу била је и она предвиђена. Истина, када сам упитао министра рекао ми је да ће она бити предвиђена у Закону о избору народних посланика. Да ли ће се то заиста унети? У другој држави није зло имати јавност у гласању; али код нас? Бојим се да ће се на тај начин тако вршити пресија на гласаче да ће гласање бити илузорно.“⁷⁷

Начин организовања Народног представништва по новом уставу указивао је и на неминовност оживљавања политичких партија. По Маринковићевим претпоставкама, његовим уставним моделом тај процес је могао да се контролише. Време је показало да ће под новим уставом тај процес измаћи контроли. „Сви закони“ писао је Коста Павловић 3. септембра „донети после 6. Јануара 1929. год. остају у важности док их новоизабрана Народна Скупштина не би евентуално изменила. Значи да остаје у важности и Закон о

---

⁷⁶ *Ibid*

⁷⁷ *Ibid*

укидању политичких странака. Да ли је то добро? Маринковић је по свему радио на томе да се створи нова странка која би сачињавала већину и коју би водио Петар Живковић и да се створе две странке које би сачињавале опозицију.⁷⁸ Очигледно је да је Маринковић за повратак законодавне власти у Народно представништво (која је по њему морала да буде ограничена краљем), увиђао неминовност постојања политичких партија. Али је и очигледно да му је био близак Ататурков модел вештачког стварања опозиције у парламенту, коју би, сазревањем политичке елите у друштву, заменила права опозиција.⁷⁹

На крају, вероломност скоро свих актера поменутих догађаја навела је Павловића да своју забелешку од 3. септембра заврши чуђењем, које ће у ствари постати слика политичког живота Краљевине Југославије све до њеног распада: „И сама реконструкција владе није дала оне резултате који су се од ње очекивали. Кога представљају Тимотијевић, Крамар, Којић? Где је Коросец који је био најпозванији да уђе у владу која има да изврши овакво крупан историјски задатак. Министар Маринковић био је убедио Коросца и обећао му је да ће ући у владу. Шта су то у његовом одсуству смутили? Не знам.“⁸⁰

Ово је у свари било право питање процеса повратка на уставно стање, које је отворило Пандорину кутију нових питања: Због чега је краљ одустао од уставног нацрта који му је ишао у прилог и пожурио, да у Маринковићевом одсуству октроише Устав? Зашто је уверио свог блиског сарадника Маринковића (с којим је у Хан Пијеску кројио увођење диктатуре) да ће његов нацрт бити прихваћен, па је на пречац променио мишљење? Каква је улога осведочених присталица партијског организовања по старом моделу у креирању нових уставних решења? Јединствен одговор на ова питања без пуних информација, које су многи актери догађаја са собом понели у гроб јако је тешко дати. Овакав сплет питања враћа све на почетну констатацију Косте Павловића: „Шта ли су то смутили? Не знам.“

---

⁷⁸ *Ibid*

⁷⁹ Каснији поступци Војислава Маринковића говоре да је, када је већ пропао његов уставни покушај, настојао да бар оствари други део свог плана. Са десним демократама и радикалима и Словенцима блиским двору формирао је политичку организацију Југословенску радикалну сељачку демократију, која је прерасла у Југословенску националну странку, блиску двору.

⁸⁰ Легат Косте Стевана Павловића, Кутија бр. 15, Дневник за 1930-31, Историјски архив Београда

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Када се у једном друшту поредак наруши насилно и на екстреман начин, друштво одговара екстремним мерама, да би се најпре успоставио какав-такав ред, а потом да би се друштво вратило у равнотежу и наставило живот на сличан начин, како је функционисало пре екстремних догађаја. Тако је и са државом, која је несавршен, али до сада непревазиђен начин организовања и контроле друштва.

Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, касније Краљевина Југославија, „на миздраке дочекана“, била је замишљена као најбољи могући начин националног, државотворног, културошког, економског и сваког другог еманциповања Јужних Словена. За државно уређење изабран је тада (а и сада) најприхватљивији систем – парламентарна демократија. Страх од ескалирања неостварених жеља екстремних националних и верских елемента условио је унитарно уређење државе, које је требало да буде гарант спречавања цепања нове државе (која је стајала на крхким темељима) по етничким и религиозним шавовима. Прогон екстремних револуционарних елемената (почео са Обзнаном) требало је да гарантује мир осталим грађанима, којима је било доста рата и сукоба сваке врсте. Тако конципирану државу обележио је период партијских сукоба и криза парламентаризма, који је трајао скоро целу деценију. Кризе и сукоби су кулминирали на најгори могући начин – убиством, и то у самом парламенту. Екстрему се одговара екстремом, па је исход кризе неминовно била диктатура. Са историјске дистанце може се анализирати да ли је баш морало да се наметне такво решење. Али околности и догађаји говоре да је увођење личног режима краља Александра имало много присталица, много више у народу (коме је било доста политичких борби и партијских сукоба), него међу друштвеном „елитом“.

Оцене и анализе ових догађаја и у домаћој и у иностраној литератури често су опречне, Такав приступ је логичан, јер зависи од угла гледања и циља истраживања аутора. Важност догађаја, међутим, указује, да су немири у држави која није саставила ни деценију постојања изазивали пажњу и забринутост сила тадашње Европе. Такав приступ имају и страни аутори (К. Моравски,⁸¹ Д. Шепард,⁸² И. Томић,⁸³ Џ. Тредвеј,⁸⁴ П. Тројч⁸⁵). Код

---

⁸¹ K. Moravski - The assassination of King Alexander I of Yugoslavia in the light of archival press articles, *Studia z Dziejow Rosji i Europy Srodkowo-Wschodniej*, vol. 51. No. 1, Varšava, 2016,

домаћих аутора (под домаћим ауторима се сматрају и аутори са простора бивше Југославије) је слично, с тим што су, у зависности од времена у којима су вршена истраживања и свог порекла, поједини давали негативне, односно позитивне одреднице, некад занемарујући њихово наличје.

У вртлогу догађаја нашао се Војислав Маринковић, тада министар спољних послова Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, близак сарадник краља Александра. Према доступним изворима, и сам креатор диктатуре, био је један од заговорника њеног кратког трајања и повратка државе у уставне оквире. Као непосредни актер догађаја, нагомилане проблеме, који су довели до суспендовања устава и до диктатуре, настојао је да одреди, лоцира и реши. Слика тог процеса био је његов уставни покушај, односно нацрт уставних закона, који би требало да буду темељ новог уставног оквира државе.

Какав је његов одговор био на кризу парламентарне демократије? Нацртом Закона о Народном Представништву и нацртом Закона о избору народних посланика настојао је да се створи систем ограниченог парламентаризма, са доминантном улогом краља, као гаранта јединства и стабилности државе. Какав је његов одговор био на проблем партизанства у Скупштини и проблем оштрих и бескрупулозних партијских сукоба? Уз ограничени парламентаризам, са постављеним, а не изабраним сенатом, као домом народног представништва, предложио је увођење трћег дома у народно представништво: Народног Привредног Већа. Овај дом би био брана политизовању чисто привредних закона и брана остваривању парцијалних партијских интереса кроз поступак доношења закона који нису чисто политички. Какав је био његов одговор на мноштво политичких партија које су оптерећивале и често кочиле функционисање друштва? Свеукупност одлика ограниченог парламентаризма и елемената корпоративне државе, у комбинацији Ататурковог модела државног стварања двопартијског, или тропартијског система, који се састоји од државотворних странака. Да ли је у својим намерама успео? Није.

---

⁸² D.Shepherd, *The Royal dictatorship in Yugoslavia, 1929-1934: as seen from British sources*, University of Durham, (1975)

⁸³ Y.Tomic, Laurent, Gervereau, *De l'unification à l'éclatement: L'espace yougoslave, un siècle d'histoire*, Nanterre - France, 1998, Jigal,

⁸⁴ J.Treadway, King Alexander's Coup of January 6 1929. – The American response, *Serbien studies*, vol.6, number 3, *North American Society for Serbien studies*, 1992

⁸⁵ P.Troch, *Yugoslavism Between the World Wars: Indecisive Nation-Building*, *The Journal of Nationalism and Ethnicity*, Vol.38, *Abingdon, United Kingdom*, 2010, Taylor and Francis

Без претензија да се Војислав Маринковић оцењује као позитивна личност српске и југословенске политике (јер у политици апсолутно позитивних и негативних актера нема), значајно је да се његов уставни покушај анализира и презентује јавности. Његов предлог уставних решења и као идеја и као новина, био је значајан покушај да се на другачији од постојећих и прихваћених начина реши проблем преласка из диктатуре у уставно стање, а да се не понове грешке из блиске прошлости. Модел тродомног система био је тада апсолутно непознат у Европи. Европа је познавала демократију и аутократију, са својим модалитетима. Зато је уставни покушај Војислава Маринковића био занимљива непознаница, примамљива за владара, вероватно и за масе које не припадају политичкој елити, али тешко прихватљив многим који су државу, друштво и политику посматрали на другачији начин.

Његов покушај и неуспех је и слика друштва у коме је настао и које је требало да промени. Начин на који су његова решења одбијена представљао је правило у политичким односима оног времена (а и садашњице), не само у Југославији, него и у многим другим државама, па и оним са много дужом и богатијом државном и демократском традицијом.

Његова резервна варијанта, стварање државотворне партије на основама интегралног југословенства такође је доживела неуспех. Није дочекао да види потпуни крах својих идеја и крах државе коју је стварао (умро је 1935. године).

Ако се, међутим, занемаре све околности које су утицале да се његов програм и идеје ставе у запећак, важно је његов уставни покушај ставити на право место у нашој државно-правној историји, али и шире. Јер његов уставни предлог је представљао новину, која је била на пола корака да постане темељ новог уставног оквира државе која је излазила из диктатуре.

ЛИТЕРАТУРА

Бајагић, Душан, Стојановић, Александар - *Југословенске кризе (1918-1941) и Други светски рат на простору Србије у новијој српској историографији, Срби и рат у Југославији 1941.године*, тематски зборник радова, Београд, 2014, Институт за новију историју Србије,

Бартуловић, Жељко, Ранђеловић Небојша, *Основи уставне историје југословенских народа*, Ниш, 2012, Правни факултет у Нишу,

Вићо, Nikola, *Poljoprivreda Jugoslavije 1918–1941*, Beograd, 1958,

Ђуровић, Смиљана, *Индустрија Србије на почетку привредног живота Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*, Историја XX века, но. 10, Београд, 1969.

Жутић, Никола, *Министарски савет Краљевине Југославије (1918-1941)*, Београд, 1989, Библиотека информативних средстава,

Јовановић, Драгољуб, *Сабрана дела 1-16*, Београд 2009, Правни факултет у Београду,

Јовановић, Слободан, *Из историја и књижевности*, Београд 1991, СКЗ, Просвета,

Казимировић, Васа, *Србија и Југославија 1914-1945*, Крагујевац 1995, Призма

Кркљуш, Љубомирка, *Правна историја српског народа*, Нови Сад, 2002, Прометеј

Лазић, Жељко, *Увод у смрт – Numerus clausus 1940. године и ограничавање права Јевреја у Краљевини Југославији*, Београд, 2016, Службени гласник,

Марковић, Данило, Ранђеловић, Небојша, *Государство, парламентаризм и потери Србији в Первой мировой войне* напечатан в сборнике "Инвалиды Первой мировой войны: исторические и нравственные уроки", Москва, 2013.

Moravski, Konrad Sebastian - *The assassination of King Alexander I of Yugoslavia in the light of archival press articles*, Studia z Dziejow Rosji i Europy Srodkowo-Wschodniej, vol. 51. No. 1, Varšava, 2016,

Љотић, Димитрије, *Сабрана дела, књига II*, Београд 2001, Задруга Нови Сад

Мастиловић, Д, *Српска елита из Босне и Херцеговине у политичком животу Краљевине СХС/Југославије (1918—1941)*, докторска дисертација, Филозофски факултет, Београд, 2013.

Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка, књига 2, Београд, 1924.

- Павловић, Марко, Српска историја *права*, Крагујевац, 2005.
- Петрановић, Бранко, *Историја Југославије 1918-1978*, Београд, 1988, Нолит
- Прибићевић, Светозар, *Диктатура краља Александра*, Београд 1994, СЛСРЈ,
- Петрановић, Бранко, Зечевић Момчило, *Југославија 1918 / 1988 – тематска збирка докумената*, друго измењено и допуњено издање, Београд, 1988, Издавачка радна организација „Рад“,
- Политичка енциклопедија, Београд, 1975, Свремена администрација
- Правна енциклопедија, Београд, 1985, Свремена администрација.
- Ранђеловић, Небојша, *Историја права II – основи српске историје права*, друго издање, Ниш, 2012, Центар за публикације Правног факултета Универзитета у Нишу,
- Ранђеловић, Небојша, Тодоровић, Миљана, *Одабрани извори из државноправне историје јужнословенских народа*, Београд 2009, Завод за издавање уџбника,
- Ранђеловић, Небојша - Правни живот Србије у заједничкој држави; у: Стојичић Слободанка, Данковић Весна (ур.), *Србија 1804-2004: друштво, економија, држава, право, политика, култура, религија: зборник радова са научног скупа одржаног 20-23. октобра 2004. године на Правном факултету у Нишу*, Ниш, 2005.год., Правни факултет у Нишу, стр.165-173,
- Shepherd, David, *The Royal dictatorship in Yugoslavia, 1929-1934: as seen from British sources*, University of Durham, (1975),
- Стефанович, др Емил, *Уставни нацрт сталешке државе*, Љубљана 1933, самозаложба.
- Терзић, Велимир, *Слом Краљевине Југославије 1941*, Београд, 1982, СИРО „Србија“,
- Tomic, Yves, Laurent, Gervereau, *De l'unification à l'éclatement: L'espace yougoslave, un siècle d'histoire*, Nanterre - France, 1998, Jigal,
- Treadway, John.D. - King Alexander's Coup of January 6 1929. – The American response, *Serbien studies, vol.6, number 3, North American Society for Serbien studies*, 1992
- Troch, Pieter - Yugoslavism Between the World Wars: Indecisive Nation-Building, *The Journal of Nationalism and Ethnicity, Vol.38, Abingdon, United Kingdom, 2010*, Taylor and Francis,
- Horvat, Josip, *Politička povijest Hrvatske*, Zagreb, 1989, August Cesarec
- Чулиновић, Фердо, *Државноправна историја југословенских земаља XIX и XX вијека – друга књига, Србија – Црна Гора – Македонија, Југославија 1918 – 1945.*, Загреб, 1954, Школска књига,

ИЗВОРИ

Дефинитивни резултати пописа становништва Краљевине СХС, 31. 1. 1921. Државна штамшарија Београд,

Легат Косте Стевана Павловића, Кутија бр. 15, Дневник за 1930-31, Историјски архив Београда

САЖЕТАК

Диктатура Краља Александра Карађорђевића, уведена 6. јануара 1921. године (у историографији позната поод називом „Шестојануарска диктатура), као уставно правни вакуум имала је низ специфичности. У држави, хетерогеној по свим својим одликама, каква је била Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, кризе парламентаризма, кризе социјалне и економске природе, али и кризе у окружењу и на међународном плану, довеле су, неминовно, до урушавања државних институција и као један од излаза из кризе, наоговестиле диктатуру. Сви наведени разлози су краљу послужили као оправдање да диктатуром реши све оно што парламентаризам није успео у претходној деценији постојања заједничке државе Јужних Словена. Уставни вакуум и одсуство демократије и парламентаризма, на једној страни су угушили политички живот у држави, али се на другој страни држава показала способном да за кратко време трајања диктатуре реши крупне проблеме, као што је, на пример, изједначавање зкона и правних система у држави и неки вид хомогенизације саме државе.

Неуставно стање, међутим, није било одрживо на дужи рок. Краљ је почео са припремама за ново уставно уређење државе. Једна од идеја за ново уставно уређење државе потекла је од министра Војислава Маринковића. Он је израдио нацрт неколико закона (што указује да је размишљао о сету уставних закона, а не о уставу као целовитом акту): Закон о Народном Представништву, Закон о избору народних посланика и Закон о Народном Привредном Већу. Специфичност Маринковићевих уставних решења било је увођење трећег дома у Народно представништво. Народно представништво би, поред Наордне скупштине и Сената, чинило и Народно Привредно Веће. Оваква решења указивала су на принцип ограниченог парламентаризма, са елементима корпоративизма. Сам Маринковић је наводио да Аргентина има таква искуства, а показало се да корпоративизам може бити примењив у суседној Аустрији.

Краљ је уз овај нацрт, разматрао и друге идеје за уставно решење. Октроисањем тзв. „Септембарског устава“ 1931. године, показао је да се определио за дводомни систем, са елементима ограниченог парламентаризма.

Кључне речи: Војислав Маринковић, диктатура, устав, трећи дом, корпоративизам

Summary

Constitutional draft of Vojislav Marinkovic from 1931.

The dictatorship of King Alexander Karađorđević, established on 6th January 1921 (known as the 6 January Dictatorship in historiography), had several specificities as a constitutional and legal vacuum. In a state heterogeneous in all of its features, such as the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes, crises of parliamentarism, crises of social and economic nature, as well as crises in the region and on the international plan, inevitably brought to the collapse of state institutions and hinted at a dictatorship as a way out of the crisis. All of the reasons listed served as justification for the king to solve what parliamentarism was not able to in the previous decade of the existence of a common South Slavic state by dictatorship. The constitutional vacuum and the lack of democracy and parliamentarism snuffed out the political life in the country on one hand, but on the other hand the state had shown to be capable to solve big problems during the short duration of the dictatorship such as, for example, equalization of laws and legal systems in the state and some sort of homogenization of the state itself.

The unconstitutional state was not, however, sustainable for a long period. The king started the preparations for a new constitutional organization of the state. One of the ideas for a new constitutional organization of the state came from minister Vojislav Marinković. He drafted several laws (which shows that he considered a set of constitutional laws, not the constitution as a comprehensive act): the Law on the National Representation, the Law on the election of Members of Parliament, and the Law on the National Economic Council. The specificity of Marković's constitutional solutions was the introduction of a third house in the National Representation. The National Representation would have consisted of the National Economic Council as well as the National Assembly and the Senate. These solutions pointed to the principle of limited parliamentarism with elements of corporativism. Marinković himself would state that Argentina had experiences like that, and it was shown that corporativism can be applicable in the neighboring Austria.

The King also considered other ideas for a constitutional solution aside from this draft. By octroying the so-called “September Constitution” in 1931, he showed that he chose a bicameral system with elements of limited parliamentarism.

Keywords: Vojislav Marinković, dictatorship, constitution, third house, corporativism.

БИОГРАФСКИ ПОДАЦИ

Сара Митић је рођена 8. 2. 1995. године у Нишу. Завршила је Основну школу „Његош“ у Нишу као ученик генерације и Гимназију „Стеван Сремац“ у Нишу као носилац дипломе „Вук Караџић“. Правни факултет Универзитета у Нишу уписала је 2014. године. Дипломирала је 26. 6. 2018. године, са просечном оценом 10.00, као студент генерације. Мастер студије на Правном факултету у Нишу уписала је школске 2018/19. године. Од школске 2017/18 ангажована је као демонстратор на Правном факултету у Нишу за ужу правноисторијску научну област, на предметима Историја права и Уставна историја Србије (као демонстратор изводила је вежбе из наведених предмета и асистирала приликом извођења испита).